

Sultan II. Murad'ın Bursa Vakfiyesi

Fatma Gül Altun

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Bursa, Türkiye
fatmagulaltun16@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-4179-7565>

Öz: Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa, klasik dönem padişahlarının vakıf eserleriyle gelişerek bir şehir siliyeti kazanmıştır. Siyasi ve ilmi alanlardaki başarılarının yanı sıra "Ebu'l-Hayrât" unvanına da sahip olan altıncı Osmanlı padişahı II. Murad meşhur eserlerini Edirne ve Bursa'da yaptırmış ve buralarda kurduğu vakıflarına hukuki statü kazandıran vakfiyeler yazdırmıştır. Bu makalede Sultan II. Murad'ın Bursa Muradiye Sementi'nde inşa ettirdiği cami, medrese ve imaretine ait vakfiyenin Osmanlıca tercüme sureti (15 Receb 1325/24 Ağustos 1907) latinize edilmiş ve belli başlıklar altında ele alınmıştır. Çalışmada, aslına ulaşılabilen vakfiyenin Arapça sureti (22 Şevval 833/14 Temmuz 1430) de kullanılmıştır. 15. yüzyıla ait olan vakfiyede vakfın kurucusu, tarihi, bulunduğu yer, hayır müesseseleri, akarları (gelirleri) ve çalışanlarıyla ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu vakfın 58 adet gelir sağlayan mevkûfatı ve 24 farklı vazifede toplam 89 kişilik çalışanıyla Bursa halkına hizmet etmiş zengin bir vakıf olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın, dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı Devleti, Bursa, Vakıf, Vakfiye, II. Murad.

Geliş Tarihi | Received Date: 10.02.2022

Kabul Tarihi | Accepted Date: 07.04.2022

Araştırma Makalesi | Research Article

Atıf | Citation: Altun, Fatma Gül. "Sultan II. Murad'ın Bursa Vakfiyesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/2 (Aralık 2022), 583-623. <https://doi.org/10.51447/uluidf.1071329>

Sultan II. Murad's Bursa Waqfiyya

Abstract: Bursa, the first capital of the Ottoman Empire, has gained a city silhouette by developing with the waqfs built by the sultans of the classical period. In addition to his achievements in the political and scientific fields, the sixth Ottoman sultan, who also had the title of "Ebu'l-Hayrât", II. Murad had his famous waqfs built in Edirne and Bursa and had written waqfiyyas that gave legal status to the waqfs he established there. In this article the Ottoman translation of the waqfiyya (15 Rajab 1325/24 August 1907) of the mosque, madrasah and imaret that Sultan II. Murad had built in Bursa Muradiye District was latinized and discussed under certain headings. In the study the Arabic copy of the waqfiyya (22 Shawwal 833/14 July 1430) whose original could not be reached was also used. The waqfiyya which belongs to the 15th century, contains detailed information about the waqf's founder, its history, its location, charitable institutions, incomes and employees. It is seen that the mentioned waqf was a rich waqf that served the people of Bursa, with 58 income generating waqf properties and a total of 89 employees in 24 different duties. We believe that this study will contribute to a better understanding of the social, cultural, economic and religious structure of the period.

Keywords: Islamic History, Ottoman Empire, Bursa, Waqf, Waqfiyya, II. Murad.

[You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Giriş

Vakıf, Arapça kökenli bir kelime olup sözlükte “durma, yarıda kesme, bağış, yardım” gibi anlamlara gelmektedir.¹ Fıkıh terimi olarak vakıf, malın yararlanma hakkının sonsuza dek hayırlı bir cihete tahsis edilmesi olarak tarif edilmektedir.² Varlığı insanlık tarihi ile başlayan vakıflar paylaşma ve yardımlaşma duygusuna ehemmiyet veren İslam Dini ile ve bizzat Hz. Peygamber’in (s.a.v.) tatbikiyle daha da gelişmiş, ilerleyen süreçlerde sistemleşmiş, İslam kültür ve medeniyetinin son halkasını temsil eden Osmanlı Devleti ile de zirveye ulaşmıştır.³

Vakıflar tarih boyunca çeşitli alanlarda insanlığa hizmet etmiştir. Camiler, medreseler, imarethaneler, çeşmeler vb. birçok eser vakıflar sayesinde yapılmış ve bunların devamlılığını sağlamak için de dükkân, hamam, bağ, bahçe gibi gelir getiren yerler bağışlanmıştır.⁴ Bu şekilde bir vakıf medeniyeti teşekkül etmiştir. Geleceğe

¹ Serdar Mutçalı, *Arapça Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), “vakıf”, 1006.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstîlâhâtı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1969), 4/284; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), “vakıf”, 3/577; Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Aralık 2021).

³ Yusuf Ziya Keskin, “İslam’da Vakıf ve Toplum Açısından Önemi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Haziran 1996), 184-185.

⁴ Ali Himmet Berki, *Vakıf Hukuku Yazıları*, haz. Hüseyin Çınar (Ankara: VGM Yayınları, 2013), 100-101.

yön vermek adına bu çok fonksiyonlu vakıf kurumunu iyi tanımak ve anlamak gerekmektedir.

Vakıflar ait oldukları dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını, kalkınmışlık düzeyini yansıtmaktadır. Vakıflarla, sahip oldukları mallarına hukuki bir nitelik kazandıran mülk sahipleri, yaptırdukları vakıf kurumlarıyla insanlara yardım etmenin manevi huzurunu yaşamışlardır. Aynı zamanda vakıflar mevcudiyetleri boyunca vâkıflarının insanların zihinlerinde yer ederek unutulmamalarına ve kendilerine hayır duada bulunulmasına katkı sağlamıştır. Bu sayede insanlar arasındaki birlik, beraberlik ve dayanışma güçlenmiştir.⁵ Vakfiyeler ise vakıfların hukuki senedi mahiyetinde olan en temel ve en sağlam kaynaklardır. Vakfiyeler sayesinde vâkıflar ve inşa ettirdikleri hayır kurumları, bunların devamlılığını sağlayacak vakıf mülkleri, burarlarda çalışacak görevliler ve onlara tahsis edilen maaşlar, o dönemde olup da sonradan değişen bazı yerlerin eski adları,⁶ kullanılan dil ve üslup, kısaca vakfın ait olduğu dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî hayatı hakkında önemli derecede malumat elde edilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi padişahları ilk başkent olan Bursa'da bünyesinde cami, medrese, imaret, türbe, hamam, çeşme gibi vakıf eserlerinin yer aldığı külliyeler yaptırarak şehrin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Buna göre Orhan Gazi Orhan külliyelerini, I. Murad Hüdavendigâr Külliyesi'ni, Yıldırım Bayezid Yıldırım ve Ulucami külliyelerini, Çelebi Mehmed Yeşil Külliyesi'ni ve son olarak da II. Murad Muradiye Külliyesi'ni inşa ettirmiştir.⁷ Çok sayıda vakıf kuran sultanlar bu hayratlarının işleyişini gösteren vakfiyeler de yazdırmışlardır.

Çalışmamızın ekseninde yer alan Sultan II. Murad'ın Bursa vakfiyesi özet halinde *Bursa Vakfiyeleri I*⁸ adlı eserde ve *II. Murad İmâreti*⁹ başlıklı kitap bölümünde yer almaktadır. Ayrıca Ekrem Hakkı Ayverdi'nin *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)*¹⁰, Mefail Hızlı'nın *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*¹¹, Kayhan Orbay'ın *Bursa'da Sultan II. Murad Vakfiyesi'nin Malî Tarihi (1608-1641)*¹², Ahmet

⁵ Yasin Yılmaz, *Örfizâde Vakfı* (Ankara: Semih Ofset Baskı, 2012), III, V.

⁶ Berki, *Vakıf Hukuku Yazıları*, 94,102.

⁷ Gönül Cantay, *Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002), 31-35.

⁸ Hasan Basri Öcalan vd., *Bursa Vakfiyeleri I* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013), 414-416.

⁹ Cafer Çiftçi, "II. Murad İmâreti", *Sultan II. Murad ve Dönemi*, ed. İsmail Yaşayanlar (Bursa: Bursa Osmaniye Belediyesi Yayınları, 2015), 316-332.

¹⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)* (İstanbul: Baha Matbası, 1972), 2/298-320.

¹¹ Mefail Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 93-94.

¹² Kayhan Orbay, "Bursa'da II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 61/2 (Kasım 2011), 293-322.

Köç'ün Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit Mukataaları¹³, Raif Kaplıanoğlu'nun *Tahrir Defterlerine Göre Sultan II. Murad'ın Bursa Vakfı Köyleri*¹⁴ çalışmalarında ve Samettin Başol'un *Vakfiyelere Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları*¹⁵ adlı yüksek lisans tezinde de kısmen vakfiyeye değinilmiştir. Fakat araştırmalar neticesinde vakfiyenin latinize edilerek tümüne yer verildiği bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Bu makalede Sultan II. Murad'ın Bursa Muradiye semtinde inşa ettirdiği cami¹⁶, medrese ve imaretine ait vakfiyenin Osmanlıca tercüme suretinin tamamı günümüz diline çevrilmiş ve belli başlıklar altında sistemli bir şekilde incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) taramalar yapılmış, fakat vakfiyenin aslına ulaşılamamıştır. VGMA'da kayıtlı Arapça ve Osmanlıca olmak üzere iki sureti mevcut olan vakfiyenin her iki sureti de okunarak şekil ve muhteva bakımından incelenmiş ve mevcut farklılıklarına da değinilmiştir. Vakfiyenin kime ait olduğu ve yazıldığı zaman dilimi, vâkıfın nesebi, vakfiyede yer alan ayetler, dua ve beddua cümleleri, vakfın içerdikđi hayır müesseseleri ve bunlardan kimlerin faydalanacağı, akarât-ı mevkûfenin (vakfın gelir kaynakları) sayısı, çeşidi, yer aldığı coğrafî alanın tasviri, vakıf görevlileri, vasıfları, sayıları ve maaşları gibi bilgiler elde edilerek dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî hayatı hakkında birtakım bilgilere ulaşılmıştır.

¹³ Ahmet Köç, "Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit Mukataaları (1530-1641)", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 30/30 (Nisan 2011), 41-72.

¹⁴ Raif Kaplıanoğlu, "Tahrir Defterlerine Göre Sultan II. Murad'ın Bursa Vakfı Köyleri", *Sultan II. Murad ve Dönemi*, ed. İsmail Yaşayanlar (Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2015), 499-539.

¹⁵ Samettin Başol, *Vakfiyelere Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 90-92.

¹⁶ Vakfiyede "ez-zâviyetü'ş-şerife" ifadesi ile geçen yapı aslında bir tasavvuf kurumu olan zaviyeyi işaret etmemektedir. Zaviye tabirinin Muradiye Külliyesi'nin camisi anlamında kullanıldığı gerek vakıf görevlilerinden gerekse vakfiyede yer alan şartlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca külliyenin fiziki birimlerini inceleyen çalışmalarda da tasavvuf kurumu olan zaviyeden söz edilmemektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi mimarisini yansıtan bu yapılar avlu, mescid ve tabhaneden (misafirhane) oluşmaktadır. Zaviyeli, tabhaneli, kanatlı, Bursa tipi, ters T tipi camiler olarak da isimlendirilmişlerdir. Sonraki dönemlerde bu yapı tarzı terk edilerek mevcut olanlarda avlu kaldırılmış ve misafir odalarına dışarıdan erişim sağlanmıştır. Zaviyeli camiler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 23/1-2 (Şubat 1963), 1-80; Ahmet Yaşar Ocak, "Zâviyeler (Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi* 12/12 (Haziran 1978), 247-269; Türkan Acar, "Tabhaneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28 (Mayıs 2013), 303-326; Bilal Gök, "Osmanlı Dönemi'nde Zaviyeli Camiler", *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıldan)*, ed. Fikret Karaman vd. (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2018), 1/687-707.

1. Sultan II. Murad

Sultan II. Murad (Sultan Murad Han bin Sultan Mehmed bin Sultan Bayezid bin Sultan Murad bin Orhan bin Osman Gazi) 806/1404 yılında Amasya'da dünyaya gelmiştir.¹⁷ Osmanlı tarihinde ilk defa kendi arzusuyla genç yaşında tahtından oğlu (Fatih Sultan Mehmed) lehine feragat eden padişah olmuştur.¹⁸ 48 yaşında (855/1451) vefat eden¹⁹ Sultan toplamda otuz sene, altı ay ve yedi gün hükümdarlık yapmıştır.²⁰

İsmail Hakkı Uzunçarşılı Sultan II. Murad'a ait bazı önemli vasıfları şu cümlelerle özetlemiştir:

“II. Murad memleketini genişletmek hususundaki mücahitliği, ilmî ve içtimâî müesseseler kurması, gerek ülkesindeki ve gerek diğer İslâm memleketlerinden gelmiş olan ilim adamlarını, edip ve şairleri himaye etmesi ve namına bir hayli eser yazılması cihetinden kendisinden evvel gelmiş olan Osmanlı padişahlarının üstünde yer almıştır.”²¹

Osmanlı Devleti'nin ekonomik bakımdan iyi bir durumda olması dolayısıyla Sultan II. Murad, imar faaliyetlerine hız vermiş²² ve “Ebu'l-Hayrât” unvanını kazanmıştır.²³ Meşhur eserlerini Edirne ve Bursa'da yaptırmıştır. Dönemin başkenti Edirne'de Üç Şerefeli Cami, Muradiye Camii, Dâru'l-Hadis, Saatli Medrese, Eski Bedesten, Edirne Sarayı²⁴ ve Ergene Köprüsü; Bursa'da ise kendi adıyla anılan cami, medrese ve imaret

¹⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühû'l-Ahbâr Dördüncü Rûkn Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009), 1/71; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, haz. Ahmet Ağırakça (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 184-185.

¹⁸ Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, haz. Mümin Çevik vd. (İstanbul: Üçdal Hikmet Neşriyat, 1989-1992), 1/516.

¹⁹ Âşıkpaşazâde, *Osmanoğullarının Tarihi Tevârih-i Âl-i Osmân*, haz. M. A. Yekta Saraç - Kemal Yavuz (İstanbul: Gökkuşbuca Yayınları, 2018), 182; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşrî Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat - Mehmet A. Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 2/681; Oruç Bey, *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk (İstanbul: Çamlıca Basım, 2007), 76.

²⁰ Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, 2/681; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, haz. İ. Parmaksızoğlu (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 2/257. Âşıkpaşazâde bu sürenin otuz yıl olduğunu yazmıştır. bk. Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, 181.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sultan İkinci Murad'ın Vasiyetnamesi”, *Vakıflar Dergisi* 4/4 (1958), 1. Ayrıca II. Murad döneminin ilim ve kültür hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nihat Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 40-127.

²² Metehan Küçükler - Ahmet Vecdi Can, *XV. Yüzyıl Osmanlı Devleti Muhasebe Uygulamalarında Yaşanan Gelişmeler: Muhyeddin Muhammed'in Mecma'ü'l-Kavâ'id Adlı Eseri* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 59.

²³ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, haz. Hüseyin Algül vd. (Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2009), 3/217; bk. Halil İnalçık, “Murad II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 2 Ocak 2022).

²⁴ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli - Haritalı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010), 1/346,348.

yer almaktadır.²⁵ Sultan II. Murad Bursa’da yaptırdığı bu müessesât-ı hayriye (vakfın hayır kurumları)²⁶ ve bunların ihtiyaçlarını karşılamak üzere vakfettiği akarât-ı mevkûfenin (vakfın gelir kaynakları)²⁷ işleyişine dair hukuki senet mahiyetindeki vakfiyesini²⁸ 22 Şevval 833 (14 Temmuz 1430) tarihinde kadı ve şahitlerin huzurunda Arapça olarak yazdırıp tescil ettirerek²⁹ vakfına resmî hüviyet kazandırmıştır.

2. Bursa Vakfiyesi’nin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde (VGMA) yaptığımız taramalar neticesinde Sultan II. Murad’ın Bursa vakfiyesinin orijinal haline ulaşamadık. Zaten klasik dönem vakfiyelerinin asıllarına pek rastlanılmamaktadır.³⁰ Çalışmada vakfiyenin VGMA’da tespit edilen Arapça sureti ve bunun tercümesi olan Osmanlıca sureti kullanılmıştır. 22 Şevval 833 (14 Temmuz 1430) tarihli Arapça sureti nesih yazı çeşidi ile 4 sayfa ve 199 satır halinde yazılmıştır.³¹ Osmanlıca sureti ise 15 Receb 1325 (24 Ağustos 1907) tarihli olup rika yazı çeşidi ile 5 sayfa ve 179 satır halinde yazılmıştır.³² Vakfiyenin özellikle dua ve övgü içeren kısımlarında edebî bir dil kullanılmış ve Osmanlıca suretinde bile oldukça fazla Arapça ifadeye yer verilmiştir. Sayfa kenarlarına notlar alınmış olan her iki surette de orijinal vakfiyelerde yer alan şühûdü’l-hâl (şahitler) sıralanmamış, sadece vakfın sıhhatinin kadı ve şahitler huzurunda tescil edildiği ifade edilmiştir. Vakfiyenin Osmanlıca suretinde okunamayan bazı kelimeler Arapça suretine bakılarak tespit edilmeye çalışılmış ve farklılık arz eden noktaları yeri geldiğinde belirtilmiştir.

Sultan II. Murad tarafından düzenlenen vakfiyenin değerlendirildiği bu makalede vakfiye beş başlık altında ele alınmıştır. Makalenin sonunda (Ek 1) vakfiyenin Osmanlıca suretinin günümüz harfleriyle yazdığımız bir metni yer almaktadır.

²⁵ İnalçık, “Murad II”.

²⁶ Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1966), 2.

²⁷ Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler*, 2.

²⁸ Bilindiği gibi kadı ve şahitler huzurunda yazılarak tescil ettirilen vakfiyelerin bir kısmı ciltli defterler halinde düzenlenmiştir. Vakfiyelerin orijinal hallerini korumak amacıyla aslına sadık kalınarak suretleri de yazılmıştır. Zaman içerisinde yıpranmaları, denetime tabi tutulmaları vb. sebeplerle vakfiyelerin suretleri de defterlere kaydedilmiştir. bk. Mevlüt Çam vd., *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2020), 13-14. Ayrıca vakfiyeler gelenek olarak ilk dönemlerde Arapça kaleme alınmış olsalar da sonraki dönemlerde Türkçe yazılanlar olmuştur. bk. Mehmet Şeker, “Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 8/1 (Haziran 1993), 3.

²⁹ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 100.

³⁰ Öcalan vd. *Bursa Vakfiyeleri I*, 16.

³¹ VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136, 226-229.

³² VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 96-100.

2.1. Mukaddime

Osmanlıca suretinde, vakfiyenin asıl metnine geçmeden önce kime ait olduğu, nerede muhafaza edildiği ve hangi tarihte yazıldığına dair birkaç satırlık ön bilgilendirme yapılmıştır. Buna göre Bayezid Han oğlu Sultan Mehmed oğlu Sultan II. Murad'ın Bursa Vakıflar İdaresi'nde bulunan vakfiyesinin tasdikli bir suretinin yüce fermanla 15 Receb 1325 tarihinde yazılarak diğer sultan vakfiyeleri gibi korunduğu ifade edilmiştir.³³

“Besmele” ile başlanan vakfiyeye Allah'a (c.c.) hamd ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashâbına salât ü selâm ile devam edilmiştir.³⁴ Daha sonra, halk arasında darb-ı mesel haline gelmiş bir mısra³⁵ ile bu dünyanın bugün güldürüp yarın ağlattığı ifade edilmiştir. Akabinde Fâtır Suresi'nin 5. ayeti³⁶ ile dünyaya aldınılması konusunda uyarı yapılmıştır. Ayrıca Zilzâl Suresi'nin 7-8. ayetlerine³⁷ ve “*Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz ve nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz.*”³⁸ hadisine yer verilerek yapılan en ufak bir iyiliğin ya da kötülüğün ahirette mutlaka karşılığının görüleceği yani dünya hayatının ahireti şekillendireceği belirtilmiştir. Kısaca vakfiyede ahiret hayatının önemi ayetler ve hadis ışığında anlatılarak hayr u hasenat yapmanın gerekliliği vurgulanmıştır.³⁹

³³ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 96.

³⁴ “*Bismillâhirrahmânirrahîm, hamd şol Allah'a ki 'ibâdına ebvâb-ı 'ibâdeti tebyîn ve esbâb-ı sa'âdeti ta'yîn eyledi ve hasene-i mülk ve melik-i cânibi telfîk eden bendesine mebde' ü me'âdi emrini islâha tevfiğ eyledi ve nefis-i nufûs-ı nâtıka-i sû-i ihtiyârdan tezkiye ve kubh-ı irâdâtdan tenkiye eyledi ve salavât-ı zâkiye ve teslîmât-ı nâmiye seyyid-i 'âlem ve sened-i benî âdem rasûl-i pür-usûl Muhammed Mustafâ salla'llâhu 'aleyhi ve sellem üzerine olsun ki ifâde ve istifâde tarâyıkını ta'limde mahmûd ve ibdâ' ve i'âde hakâyıkını tefhîmde mevrûddur ve dahi salavât ü selâm ol âl-i kirâm ve ashâb-ı fihâmı üzerine olsun ki her biri merâtib-i sa'âdetin a'lâsına vâsil ve mezâhib-i 'ilme'l-yakîn ve 'ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakînden câdde-i icâdenin inhâsına vusûl ile hâsıllardır.*” bk. VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 96.

³⁵ “*Dârun metâ mâ edhaket min yevmihâ ebket gaden bu'den lehâ min dâr*” bk. VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 96.

³⁶ “*...fe lâ tegurrannekümü'l-hayâtü'd-dünyâ ve lâ yegurranneküm bi'llâhi'l-garûr.*” bk. VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 96; VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136, 226. “*...dünya hayatı sakın sizi aldatmasın, o aldatma ustası da Allah hakkında sizi kandırmasın.*” bk. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), Fâtır 35/5.

³⁷ “*Fe men ya'mel misgâle zerratin hayran yerah. Ve men ya'mel misgâle zerratin şerran yerah.*” Bu iki ayet vakfiyenin Arapça suretinde geçmektedir. bk. VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136, 226. “*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu(karşılığını) görür. Kim zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.*” el-Zilzâl 99/7-8.

³⁸ “*Kemâ te'şüne temûtüne ve kemâ temûtüne teb'asüne.*” Bu ifade vakfiyenin Arapça suretinde yer almaktadır. bk. VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136, 226. Buna en yakın hadis metni Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde geçmektedir: “*Her kul öldüğü hal üzere dirilir.*” bk. Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Şahîh-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1374/1955), “*Çenne ve Sıfati Ne'îmihâ ve Ehlihâ*”, 83.

³⁹ VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136, 226-229.

2.2. Vâkıf (Vakfın Kurucusu)

Sultanların düzenledikleri vakfiyelerde onların hayatlarına ve bazı kişilik özelliklerine dair bilgiler de yer almaktadır.⁴⁰ Söz konusu vakfiyede vakfın kurucusu Sultan Murad bin Mehmed Han'a öne çıkan bazı özellikleriyle birlikte methiyeler dizilmiş ve dualar edilmiştir. Tıpkı ecdadı gibi onun da çeşitli vazifeler içeren vakıflar tayin eylediğinden bahsedilmiştir.⁴¹

2.3. Mevkûfât (Vakfedilen Mallar)

Vakfa ait mallar müessesât-ı hayriye (vakfın hayır kurumları) ve akarât-ı mevkûfe (vakfın gelir kaynakları) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vâkıflar yaptıkları hayır eserlerinin devamlılığını sağlamak, bakım, onarım, değişim ve görevlmaaşları gibi masraflarını karşılamak için hamam, dükkân, tarla, köy vb. akarlar vakfetmişlerdir.⁴² Sultan II. Murad Bursa'nın batısında Semâviyyîn⁴³ Mahallesi'nde bir imaret⁴⁴, onun etrafında cami⁴⁵ ve medrese⁴⁶ inşa ettirerek bunları vakfetmiştir. Hoca Sadeddin Efendi Sultan II. Murad'ın Bursa'da yaptırdığı bu hayır eserlerini şöyle tasvir etmiştir:

⁴⁰ Şeker, "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri", 6.

⁴¹ "Bundan sonra şol kimse ki Hazret-i Melik-i Kâdir 'aql-i vâfir ve 'adl-i bâhir ve 'avn-i zâhir ve gavs-i zâhir şevket-i 'aliyye-i gâlibe savlet-i kâhire-i sâliyye ile mümtâz edüb südde-i seniyyesini mecma'-i südde-i etrâf ve 'atabe-i 'aliyyesini makbel-i şifâh-i eşrâf ve râfi'-i a'lâm-ı şerî'at-i şerîfe-i seniyye ve kâmi'-i ahkâm-ı bedî'a-i bid'iyye olmağla ser-efrâz etdüğü Sultânü'l-guzât ve'l-mücâhidîn kâtülü'l-kefere ve'l-müşrikîn Mâlikü Memâlikî'r-Rûm el-müeyesser min 'indi'llâhi li-küllü merûm eşref-i menâkıba 'inde ehli'l-besâyir innehu Sultânü'l-guzât ve resse-i kâbiran 'an kâbiri's-Sultân es-Sultân Murâd bin Mehmed Han bin Bâyezîd Han rafe'allâhu Te'âlâ ervâhâhüm ve nevvere darîhâhüm hakâyık-ı dünyâyı vech-i mezkûr üzre fehmi ve merâfık-ı 'ukbâyı vasf-ı mestûr üzre belediyye'l-farziyye temurru merra's-sehâb mazmânunca fûruht kudreti ve 'iddet-i mikneti ganimet bilüb kûsûr-ı hayâtını kûsûr-ı cennâtle tedârîke kâşad edüb ecdâd-ı 'izâm ve eslâf-ı kirâmında 'âdet-i câriyyeleri üzre envâ'-ı vezâyif-i İslâmiye ve esnâf-ı letâyif-i en'âmiye cem' edici vakıflar eyledi." bk. VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 96.

⁴² Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istilâh ve Tâbirler*, 2.

⁴³ Simavlar/Simaviyân Mahallesi günümüzdeki Kayabaşı Mahallesi'nin diğer adıdır. Muradiye semtinde yer almaktadır. Önceden Sultan I. Murad'ın vakıf köylerinden biri iken daha sonra mahalle olmuştur. bk. Raif Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi* (İstanbul: Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları, 1996), 191.

⁴⁴ Talebeler ve ihtiyaç sahipleri için yemek pişirilip dağıtılmak üzere inşa edilen bina anlamına gelmektedir. bk. Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istilâh ve Tâbirler*, 27. Sultan II. Murad İmaretî, Muradiye Camii'nin kuzeydoğu tarafında olup yaklaşık 40m uzunluk ve 13m derinliğe sahiptir. bk. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, 320. Dikdörtgen görünümülü ana binasında birer ocak, fırın ve çeşme ve kuzeyine ek olarak yapılmış kısmında da yedi fırın bulunmaktaydı. bk. Albert Gabriel, *Bir Türk Başkenti Bursa*, haz. Neslihan Er vd. (Bursa: Osmangazi Belediyesi, ts.) 1/129. Muradiye İmaretî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mefail Hızlı, "Bursa'da Selâtin İmâretleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Ocak 2001), 1-30.

⁴⁵ Kanatlı cami özelliği taşıyan Muradiye Camii, iki adet büyük kubbeye ve geniş bir eyvana sahiptir.

“Bursa şehrinde inşa ettirdiği büyük cami de pek güzel olmuştur. Yanında bir misafirhane ve medresesi vardır. Medreseye günde altmış akça, iki ibadethaneye ise vakıf gelirlerinden ve paradan günde onar akça verilir. Cami'in giriş yerinde çeşitli yemeklerin pişirilmesi için geniş bir imaret yaptıırıp, sabah ve akşam gün kararırken herkese yemek vermek, açları doıurmak görevleriyle yükümlüdür. Böylece dul ve yetimler karınları doımuş dua ede ede fakir kulübelerine giderler. Her gün bin kadar aç boğazlarını doıurmak derdinde iken, bu imarettten ‘onlar aç olanları doıururlar’ hükmünün verdiği nimetle dönüp yollarına koyulurlar. Durakları cennet olan atalarının tuttıkları yol gereğince, bilim öğrenen gençler için de ayrı bir yer yaptıırmıştır. Hergün üç yüzden fazla öğrenci burada açıklarını giderirler, kurucusuna dua ederek övgüler düzerek dönerler.”⁴⁷

İmareti fakir, miskin, yolcu ve mukim olanları doıurmak amacıyla, medreseyi ise fıkıh ilmini tahsil eden, anlatan ve öğretten kimseler için yaptıırdığını açıklayan Sultan II. Murad, hayır müesseselerinde çalışacak görevliler tayin ettiğini de ifade etmiştir.⁴⁸ Daha sonra bu müessesât-ı hayriyenin (vakfın hayır kurumları) ihtiyaçlarını karşılamak üzere vakfiyede bahsi geçen musakkafât⁴⁹, köyler ve arazilerin buldukları yerler ve çevresi tafsilatlı bir şekilde tarif edilerek mevkûfatın yer aldığı coğrafi alan adeta ince bir hesapla çizilmiştir. Bu doğrultuda vakfın gelir kaynakları vakfiyedeki sırasına riayet edilerek aşağıdaki tabloda toplu halde gösterilmiştir.

Kitabesinde caminin Receb 828-Muharrem 830/Mayıs-Haziran 1425- Kasım-Aralık 1426 tarihleri arasında tamamlandığı yazmaktadır. bk. Kazım Baykal, *Bursa ve Anıtları* (Bursa: Aysan Matbası, 1950), 166; Gabriel, *Bir Türk Başkenti Bursa*, 111; Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, 316. Vakfiyenin Araçça suretinde tarih olarak Şevval 833 /14 Temmuz 1430 yer aldığına göre vakfiyenin, cami yapımının bitmesinden yaklaşık 3 yıl 8 ay sonra düzenlendiği anlaşılmaktadır. bk. VGMA, *VKF.d*, No. 741, Gömlek No. 136, 229.

⁴⁶ 16 oda ve bir dersaneye sahip olan medrese, camiye 40m kadar mesafede ve onunla aynı hizadadır. bk. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, 316.

⁴⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, 2/250-251.

⁴⁸ VGMA, *VKF.d*, No. 595, Gömlek No. 93, 96.

⁴⁹ Dükkân, ev, hamam gibi üzeri kapalı olan yerler. bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017), “musakkafât”, 863.

Tablo 1: Akarât-ı Mevkûfe (Vakfın Gelir Kaynakları)

Sıra No	Adı	Çevresi	Bulunduğu Yer
1.	Hammâm-ı Cedîd	Kuzeyde: Hacı İvaz Paşa'nın dört dükkânı ve tarîk-i 'âmm. Kible yönünde: Hacı İskender kızı mülkü, Hacı Hâtun (Âişe Hâtun) mülkü, ve nefis-i hammâm. Doğuda: Âişe Hâtun mülkü, Bâyi' Halîl bin Umûr mülkü, Sultan Mehmed Han vakfı, Hacı İvaz Paşa'nın vakıf dükkânları, bâb-ı nefis-i hammâm. Batıda: Habbâz Mestân ve Sarı İmam mülkü, Hacı Çırak Beyin dükkânları.	Şehreküstü Mahallesi'nin üstünde.
2.	Bir parça yer	Kuzeyde: Tarîk-i şâri'.	Hammâm-ı Cedîd'in yanında.
3.	3 dükkân	Kible yönünde: Mestân Habbâz mülkü ve Begpars Tekkesi vakfı. Doğuda: Çırak Bey'in dükkânları. Batıda: Değirmen arki.	
4.	1 dükkân	Hammâm, yol ve Halîl bin Umûr mülkü	Hammâm-ı Cedîd'in doğusunda
5.	17 dükkân	Kuzeyde: Sevinç Bey oğlu Mehmed mülkü. Kible yönünde: Hammâm önündeki âb-hâne duvarı. Güneydoğuda: Halîl bin Umûr mülkü. Güneybatıda: Tarîk-i 'âmm.	Eyne Bey Subaşı Hammâmı'ndan aşağı inen yolun yanında.
6.	5 dükkân	Kuzeyde: Nûreddîn Hamza oğlu Mehmed oğlu mülkü. Kible yönünde: İvâz ve Halife elinde olan vakıf dükkân. Güneydoğuda: Tarîk-i 'âmm. Güneybatıda: Tosyaoğlu bahçesi.	17 dükkânın karşısında.
7.	Göbel Köyü	Kuzeyde: Karlı köyü ucu. Kible yönünde: Seki deresinde Demirci Sandık ve Gerdek ırmağı. Güneybatıda: Alpâgût babası sinoru. Güneydoğuda: Gerdek ırmağı.	Manyâs Nâhiyesi
8.	Karlı Köyü	Kuzeyde ve doğuda: Kılıcıklı tarlası, Ağaçpınar köyü, Göbekler köyü ve Tekûr yolu. Güneydoğuda: Gerdek ırmağı. Güneybatıda: Cender ucu, Tekûr yolu ve Göbel köyü.	
9.	Belücek Ağaç Köyü	Kuzeyde ve güneydoğuda: Merih ırmağı. Kible yönünde: Kadı tîmârı ve Hazinedâr köyü. Güneybatıda: Muhsin deresi ve Salûr köyü.	

10.	Salihler Köyü	Kuzeyde: Hacı Mahmud tîmârı (Çanlar) Kible yönünde ve güneydoğuda: Karlı köyü, Doğancı tîmârı ve tarîk-i 'âmm. Güneybatıda: Mebnâ ü Kuruvec'a (?) ⁵⁰	Kirmastî
11.	Emre Köyü	Kuzeyde: Oruç Bey'in dengi, Taşdan Şeyh Mehmed makberesi, Ilıca ve Karadağ. Kible yönünde ve güneydoğuda: Kırk deresi. Güneybatıda: Bereketler deresi, araba yolu.	Toyhisâr Nâhiyesi
12.	Timûr Köyü	Kuzeyde: Bereketler Köyü ve ding. Kible yönünde ve güneydoğuda: Emre deresi Güneybatıda: Araba yolu.	
13.	Ayâş Arkı Pirinç Tarlası	Açıklamaya lüzum görülmemiş.	
14.	Efendi Tarlası	Açıklamaya lüzum görülmemiş.	
15.	Sarı Zekeriyâ Tarlası	Açıklamaya lüzum görülmemiş.	
16.	Yenice Köyü	Kuzeyde: Emîre köyü çarşısı. Kible yönünde: Küçük Hamza pınarı. Güneydoğuda: Büyük yol.	
17.	Kadı Köyü Pirinç Tarlası	Açıklamaya lüzum görülmemiş.	
18.	Tula Köyü	Kuzeyde: Şah Melik yazlağı. Kible yönünde: Sinor pınarı. Güneydoğuda: Ahi Hasan deresi. Güneybatıda: Akçakovak.	
19.	Karasu Köyü	Kuzeyde: Karabürcek Yayası. Kible yönünde: Kaldırım ırmağı. Güneydoğuda: Karasu. Güneybatıda: Göltaş.	
20.	Yenice Arkı	Kuzeyde: Derya. Kible yönünde: Tarîk-i şâri' ve Erikle. Güneydoğuda: Beg tu'cefi (?) ⁵¹ Güneybatıda: Armudçukuru.	

21.	Toyhisâr'a Bağlı Olan Yerler	Kuzeyde: Karaağaç, İdrisî tarlası, Kayahızır tepesi ve köprüsü, Çalıburnu deresi, Esmer Bey bağları. Kible yönünde: Ayazme deresinde Ahi Turca vakfı, Yumrukaya, Bâyezîd deresi, Hüseyin Şeyh tepesi ve Yayatürkçük yanındaki Çalı. Güneydoğuda: Kılavuz köprüsü, Karaağaç, Yayatürkçük yanındaki Çalı. Güneybatıda: Yayatürkçük yanındaki Çalı.	
22.	Tavşanlık Tuzlası	Güneyde: Yenicehisar tuzlası. Güneydoğuda: Yenicehisar'a giden yol Güneybatıda: Derya	Mahrûse-i Bergama
23.	Bakar Arkı	Açıklamaya lüzum görülmemiş.	
24.	Kesersun Arkı	Açıklamaya lüzum görülmemiş.	
25.	Manastır Dîvânı	Kible yönünde: Derya. Güneydoğuda: Selçuk Vakfı, çay, Mehmed Deresi (Akkütük), Oğlankayası ve Uluziyaret. Güneybatıda: Boğaz, Çorak dîvânı, Kemer dîvânı, Eyücek köyü (İsmail Bey'in tîmârı), Çıkrıkçı köyü (Hüseyin Bey'in tîmârı), Emîr Hasan köyü ve derya.	Mahrûse-i Edremîd
26.	Frenk Köyü Dîvânı	Kuzeyde: Tomaluçalı dağı. Kible yönünde: Terâş Köyü, Gök Köy Dîvânı, Hatîb Paşa tîmârı. Güneydoğuda: Armudçuk, Çınarlı dere. Güneybatıda: Urca yolu ve köprüsü, Sinan Bey'in tîmârı ve Hatîb Paşa tîmârı.	
27.	Frenk Köyü Dîvânı'na Bağlı Çamlıca Görende Bey'in Yeri	Kuzeyde, güneydoğuda ve kible yönünde: Sinan Bey tîmârı. Güneybatıda: Savcı Bey tîmârı ve Hatîb Paşa tîmârı.	
28.	Frenk Köyü Dîvânı'na Bağlı Akçasaz'da Yeniye	Dört tarafında Hatîb Paşa tîmârı.	
29.	Gök Köy Dîvânı	Kuzeyde: Hamza Halîfe tîmârı, Bereketoğlu Bazarlı Bey'in tîmârı, Yoşca Hızır tîmârı ve Frenk Köyü dîvânı. Kible yönünde: Kemer dîvânı. Güneydoğuda: Yaya tîmârı Nefîsköy. Güneybatıda: Ağacık tîmârı.	

30.	Kemer Dîvânı	Kuzeyde: Derya, Ali Paşa Bey tîmârı, Uluçay, Ercek deresi, Kanûc deresi, Feslek yolu, Garibce meşhed. Kible yönünde: Melik tîmârı. Güneydoğuda: Emircikoğlu İskender Bey tîmârı, Mısrî tîmârı, Gök köy, Ağacık tîmârı, Balaban tîmârı, Çarûk dîvânı.	
31.	Belît Eknûk Köyü	Kuzeyde ve güneybatıda: Derya ve Hamza Halife tîmârı. Kible yönünde: Uluyol. Doğuda: Hamza Halife tîmârı.	
32.	Hâtuneli Dîvânı	Kuzeyde: Dağ. Kible yönünde: Çay. Güneydoğuda: Temâşalık dîvânı, Sariağaç, Çınarlı dere, Tomaluçalı. Güneybatıda: Eşek virânı (Süleymân Bey'in tîmârı) ve Ramazanlı (Hatîb Paşa tîmârı).	
33.	Depecik Köyü	Kible yönünde: Eksehor ve Yemenli. Güneybatıda: Kılıç köyü, Uluyol ve Kuru. Kuzeyde: Yenâme'de (?) ⁵² olan kuru. Güneydoğuda: Kadı köyü.	Mihâlîc Nâhiyesi
34.	Balıklâğû Köyü	Kible yönünde: Uluyol. Güneydoğuda: Pınar üstündeki iki yolun birleştiği yer, Eyerme deresi, Urumtaşoğlu, Anâhor suyu. Kuzeyde ve güneybatıda: Anâhor ırmağı, Cingene harabesi, Karaağaç, Akpınar ve Uluyol.	
35.	Umûr Bey Tarlası (Çalık Halil Köyü)	Güneydoğuda: Çınarlı, Sulupınar, Sumlu ve Şabankuzu. Kible yönünde: Tankara köyü, Tekeler pınarı, Sûkpınar, Geyik Şeyh makberesi, Yumlu köyü ve Kayacık. Güneybatıda: Etmekbıçak (?) ⁵³ kaya, Ademkayacığ ⁵⁴ , Kemişdeniz Çalı, Çatalkaya, Kirmastiden Bursa'ya giden yol. Kuzeyde: Tekûr pınarı, Arvâs deresi ve Çatakdede Deresi.	
36.	Cân bâz Vîrânı Köyü	Güneydoğuda: Türkmen meşhedi (makbere) ve Zeytinlik. Kible yönünde: Yılanlık. Güneybatıda: Kanlı yolu (Ulubâd'a giden yol). Kuzeyde: Özbeğ ve Ulubâd yollarının birleştiği yer, Türkmen meşhedi (makbere).	

52

rêk

53

teci

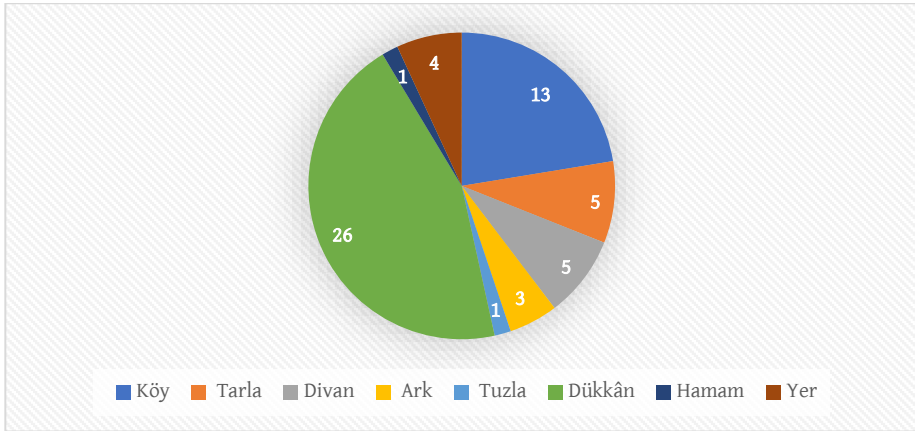
ifadesi vakfiyenin Arapça suretinde yer almamaktadır.

54

Vakfiyenin Arapça suretinde yer almamaktadır.

Tabloda görüldüğü gibi vakfa ait hamam ve dükkânlar daha çok Bursa merkezde yer alırken köyler ve araziler Manyas, Kirmasti⁵⁵ Toyhisar⁵⁶, Bergama, Edremit ve Mihaliç⁵⁷ olmak üzere altı alanda toplanmıştır. Mevkûfatın büyük çoğunluğunun sınırları kuzey, güney, güneydoğu, güneybatı ve kible yönleriyle belirtilmiştir Ayrıca yer tasvirleri yapılırken de çevrelerinde bulunan bazı şahıs mülkleri ve vakıfları, dükkânlar, köyler, arklar, yollar, bahçeler, timarlar, dağlar, ırmaklar, pınarlar, dere-ler, köprüler, mezarlıklar vs. kullanılmıştır. Ayaş arki pirinç tarlası, Efendi tarlası, Sarı Zekeriya tarlası, Kadı köyünde pirinç tarlası, Bakar arki, Kesersun arki olmak üzere altı mevkûfatın yerlerinin ise açıkça bilinmesi sebebiyle sınırlarını belirtmeye lüzum görülmediği ifade edilmiştir. Ayrıca vâkıf; mevkûfatını sıraladıktan sonra bunların hududlarını ve haklarını, vakfa ait köylerin işlevleri, kolları, tarlaları, yapı yapacak yerleri, dağları, tepeleri, bahçeleri, duvarları, ağaçları, ormanları, inişi ve yokuşu dahil olmak üzere içindeki ve dışındaki her şeyiyle beraber vakfettiğini açıklamıştır.⁵⁸

Şekil 1: Akarât-ı Mevkûfe'nin (Vakfın Gelir Kaynakları) Cinsine göre Dağılımı

⁵⁵ Bursa'ya bağlı Mustafakemalpaşa ilçesinin eski adıdır. bk. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 3/44.

⁵⁶ Etrafındaki köyler dikkate alındığında buranın günümüzde Karacabey ilçesine bağlı Tophisar köyü/mahallesi olabileceği kanaatindeyiz. Raif Kaplanoğlu eserinde Tophisar köyünün Muradiye türbelerinin vakıf köyü olduğu bilgisine yer vermiştir. bk. Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, 266.

⁵⁷ Bursa'ya bağlı Karacabey ilçesinin eski adıdır. bk. Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, 183.

⁵⁸ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 96-98.

Vakfın yirmi altı dükkân, on üç köy, beş divan⁵⁹ ve tarla, dört yer, üç ark⁶⁰, bir tuza ve hamam olmak üzere sekiz çeşitten oluşan toplamda elli sekiz adet akarı (gelir kaynağı) bulunmaktadır. Buralardan elde edilen gelirlerle vakfın ihtiyaçları karşılanmıştır ve vakıf görevlilerinin maaşları ödenmiştir.

2.4. Vakıf Görevlileri ve Maaşları

Vâkıflar; inşa ettirdikleri hayır kurumlarının amaçlarına göre hizmet verebilmeleri için oralarda çalışacak birçok görevli tayin etmişlerdir. Bu sayede vakıflarıyla bir yandan topluma hizmet ederken diğer yandan da çok sayıda kişiye geçim kaynağı sağlamışlardır.⁶¹

Sultan II. Murad, vakfiyesinin bu bölümünde, inşa ettirdiği imaret, cami ve medresesi için görevlendireceği kişileri, onlarda aradığı vasıfları, görev alanlarını ve sayısını, onlar için tahsis ettiği nakdî (para cinsinden) ve ayni (mal cinsinden) maaşları tek tek açıklamıştır:

Mütevelli: Vakfiyede belirtilen şartlara uygun bir şekilde vakıf işlerini yürüten, vakfı idare eden en yetkili görevlidir.⁶² Vakfiyeye göre vâkıf hayatta olduğu süre boyunca tevliyet görevi kendisine ait olacak, vefat ettikten sonra ise bu vazife nesli devam ettiği müddetçe yerine geçen evlatlarına ve torunlarına kalacak, nesilleri kesildiği taktirde o dönemde şehrin kadısı kim ise bir mütevelli tayin edecektir. Tayin etme ve görevden alma yetkisi, yemek tertibi ve çeşidi ile ekmek ve et miktarının belirlenmesi gibi görev ve sorumluluklar mütevellinin elinde olacaktır. Buna göre imarete her gün iki öğün yemek verilecek ve ecdadın âdeti üzere bu yemeklerden ayırım yapılmaksızın orada bulunan herkes yiyebilecektir. Cuma, Miraç, Berat, Kadir, Ramazan ve bayram gecelerinde meyve, tatlı, çerez gibi şeyler yemek listesine eklenecektir. Vâkıfın bu şartlarına baktığımızda o dönemde günde iki öğün yemenin ve dinî açıdan önem arz eden gün ve gecelerde de ek ikramlıklar verilmesinin bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıf, mütevellinin vakıf çalışanlarını hangi durumlarda görevden alması gerektiğini de açıklamıştır. Buna göre, kişinin kurallara riayet ederek vazifesinde devamlılık göstermesi durumunda görevinden alınmayacağı, görevinde ihmalkâr davrandığında mütevelli tarafından bir-iki kez uyarılarak nasihatte bulunulacağı, aynı hata üçüncü defa tekrarlanırsa da azledileceği şart koşulmuştur. Son olarak da misafirler ve bineklere mütevelli veya mütevelli yardımcısının görü-

⁵⁹ Birkaç köyün bir araya gelmesiyle oluşan idari birimi ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bk. İlker Yiğit, "Divan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶⁰ Bağ, bahçe ve tarla sulamak amacıyla toprak kazılarak açılan su yolu. bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "Ark" (Erişim 24 Ocak 2022).

⁶¹ Vakıfların pek çok kişiye iş imkânı sağladığı konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Ali İhsan Karataş, *Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015), 136-138.

⁶² Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler*, 43.

şüne bırakılmıştır. Ayrıca mütevelliyeye maaş olarak belirli bir meblağ yerine vakıf gelirinin öşrünün yarısı (1/20) tahsis edilmiştir⁶³

Nâzır: Vakfı her açıdan denetlemekle görevli olan teftiş memurudur. Mütevellinin yanında bulunarak vâkının koyduğu kurallara uyup uymadığını kontrol eder, yolsuzluk, görevi kötüye kullanma gibi durumlarda da yetkili mercilere başvurarak gereğinin yapılmasını sağlardı.⁶⁴ Vakfiyeye göre nâzır güvenilir ve itimadı yüksek bir kişi olacak, zikredilen vakıf kurumlarını ve gelir yerlerini kayıt ve tasarruf edip vakıf şartlarına ve kurallarına uygun şekilde vakfın masrafları ile araç-gereçlerine harcama yapacak ve günlük 20 akçe maaş alacaktır.⁶⁵

Müderris: Medreselerde ders verebilecek seviyede eğitim gören, medresenin üst düzey çalışanıdır.⁶⁶ Vakfiyeye göre, alınacak müderris temiz, takva sahibi, şeri ve akli ilimlere vâkif, problemleri çözüp şüpheleri giderebilecek güçte, söz ve kavrayış bakımından kendisine itimat edilen bir kişi olacak ve tatil harici günlerde medresede bulunup talebelere ders verecektir. Maaş olarak kendisine günlük 20 akçe ve sınırları vakfiyede belirtilmiş olan Salihler Köyü'nden elde edilecek tüm gelir tahsis edilecektir.⁶⁷

Muîd: Medresede bulunan müderris yardımcısıdır.⁶⁸ Vakfiyeye göre muîd iyi, zeki, ilim tahsil eden talebelere derslerini tekrar edebilen ve medresede bulunan cemaate vakit namazlarında imamlık yapabilecek nitelikte bir kişi olacaktır. Ayrıca tatil harici günlerde medrese bulunacak ve derslerin ihtiyaç duyulan kısımlarını tekrar ettirecektir. Maaş olarak da günlük 10 akçe ve yıllık 8 müd buğday ile 6 müd arpa alacaktır.⁶⁹

Talebeler: Medresede eğitim ve öğretim gören kişilerdir. Vakfiyeye göre ancak salih, ilim ehli ve dinin kurallarına uygun yaşayan kişiler medresede kalabilecek ve her birine günlük 1 akçe⁷⁰ ve iki ekme verilecektir.⁷¹ Vakfiyede talebelerin sayısı verilmemiş fakat her odada bir talebenin kaldığı bilgisi vakfiyenin Arapça suretinde yer almıştır.⁷² Medresenin on altı⁷³ odası olduğu bilinmektedir. Odaların ikisinin mü-

⁶³ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 98-100.

⁶⁴ Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler*, 44.

⁶⁵ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁶⁶ Öcalan vd. *Bursa Vakfiyeleri I*, 614.

⁶⁷ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁶⁸ Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler*, 38.

⁶⁹ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁷⁰ Vakfiyenin Arapça suretinde 1 dirhem olarak belirtilen bu meblağ (bk. VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136, 229.) Osmanlıca tercüme suretinde 2 akçe olarak yazılmıştır. (bk. VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.) Tercümede bu konuda hata yapıldığı açıkça görülmektedir.

⁷¹ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁷² VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136, 229.

⁷³ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, 316.

derris ve muîde ait olduğu düşünülürse geriye kalan on dört oda talebelere kalacağından medresede toplam on dört talebe bulunduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Şeyh: Zaviyede⁷⁴ görevli en yetkili kişidir.⁷⁵ Vakfiyeye göre şeyh salih, dini bütün, namuslu, dünyaya meyl etmeyen, halka nasihat eden ve vakfa ait nimetlerin dağıtılması konusunda eli bol bir kişi olacak ve kendisine maaş olarak günlük 15 akçe ile aylık birer müd buğday ve arpa ve 1/4 müd pirinç verilecektir.

İmam: İlim sahibi, fakih, hafız ve camide bulunan cemaate beş vakit namaz kıldırabilen bir kişi imam olacak ve kendisine maaş olarak günlük 6 akçe ile yıllık 8 müd buğday, 6 müd arpa ve 3 müd pirinç verilecektir.

Müezzin: Namaz vakitlerini bilen ve beş vakit ezan okuyabilen iki kişi müezzin olacak ve her biri günlük 2 akçe ve yıllık 6 müd buğday alacaktır.

Hafız: Camide her sabah otuz hafızdan her biri Kur'an-ı Kerim'den bir cüzü mushafa bakarak, acele etmeden ve tecvit kurallarına uygun bir şekilde okuyacak, kendilerine maaş olarak günlük ikişer akçe verilecektir. İçlerinden biri baş hafız olacak ve kendisine 3 akçe verilecek, yıllık olarak ise hepsine dörder müd buğday tahsis edilecektir.⁷⁶

Mühellil⁷⁷: İlim ehlinde on dört kişi her sabah camide hazır bulunup her biri beş bin olmak üzere toplamda yetmiş bin defa Kelime-i Tevhid'i (lâ ilâhe illa'llâh) zikrederek sevabını Sultan II. Murad'ın ruhuna bağışlayacaktır. Ayrıca vazifelerini dinî bir engel olmaksızın terk etmeyecekler ve günlük ikişer akçe maaş alacaklardır.⁷⁸

Nakib: Bir gurubun başındaki kişi veya onun vekili anlamına gelen nakib, tekke ve imaretlerdeki şeyh yardımcısı olarak da kullanılmaktadır.⁷⁹ Vakfiyeye göre imarete her birine günlük ikişer akçe verilmek suretiyle iki nakib alınacaktır.⁸⁰ Buradaki nakibden kastın imaretteki işleri yürüten kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Bevwap: Kapıcı anlamına gelmektedir.⁸¹ Vakfiyeye göre cami ve medreseye günlük 2 akçe maaşla birer bevwap alınacaktır.

⁷⁴ Muradiye Camii'nin zaviyeli camiler gurubuna girdiği daha önce belirtilmişti. Bu çeşit yapılar Ahilik teşkilatına bağlı gezici dervişler için yaptırılır ve bir şeyh tarafından idare edilirdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yayılış döneminde yeni fethedilen yerlerin Türkleşmesi, İslamlaşması ve gelişmesinde etkili olan bu dervişlerin geç dönem tekke dervişleri ile ilgisi olmadığı görülmektedir. bk. Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", 25-29.

⁷⁵ Öcalan vd. *Bursa Vakfiyeleri I*, 614.

⁷⁶ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁷⁷ "Lâ ilâhe illa'llâh" zikrini söyleyen kişi. bk. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, "mühellil", 834.

⁷⁸ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁷⁹ Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler*, 44.

⁸⁰ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁸¹ Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler*, 9.

Ambarcı ve Kilerci: İçindeki malzemelerle birlikte ambarın ve kilerin kendilerine emanet edildiği kişilerdir. Vakfiyeye göre, imarete bulunan yiyecek ve diğer malzemeleri korumakla görevli, birine ambarcı ve diğerine de kilerci denilen iki güvenilir kişi günlük ikişer akçe ve yıllık altışar müd buğday verilmek suretiyle imarete alınacaktır.⁸²

Câbi⁸³: Vakfa ait gelirleri toplamakla görevli olan kişidir.⁸⁴ Vakfiyeye göre kendisine toplam mahsulün öşrünün beşte biri (1/50) verilecektir.

Kâtip: Günlük 5 akçe ve aylık yarımşar müd buğday ve arpa verilmek suretiyle imarete girip çıkan her şeyi yazacak bir kâtip alınacaktır.

Mimar: Cami ve medrese çeşmelerinin bakım ve onarım işerini yapacak günlük toplam 4 akçe maaşla iki mimar alınacaktır.

Vekilharç: İmaretin erzak alım-satım işerinden sorumlu olan bu kişi günlük 5 akçe maaşla çalışacaktır.

Aşçı ve Ekmekçi: İmarete her biri günlük 2 akçe maaşla çalışacak dörder adet aşçı ve ekmekçi alınacaktır.⁸⁵

Sirâcî: Aydınlatma işinden sorumlu kişiye günlük 2 akçe maaş verilecektir.

Bulaşıkçı: İmaretin bulaşıklarını yıkayacak kişiye günlük 1 akçe maaş verilecektir.⁸⁶

Ferraş: Vakfa ait kurumların temizlik işlerinden sorumlu olan kişidir.⁸⁷ Vakfiyeye göre günlük ikişer akçe maaşla iki ferraş alınacaktır.⁸⁸

Tablo 2: Vakfiyeye Göre Bazı Vakıf Görevlilerinin Sahip Olması Gereken Vasıflar

Görevi	Sahip Olması Gereken Vasıflar
Nâzır	Güvenilir ve kendisine çok itimat edilen olmak.
Müderriş	Temiz ve takva sahibi, şeri ve akli ilimleri bilen, problem çözebilen, şüpheleri ortadan kaldıracı, kavrayış ve nakilde itimat edilebilen olmak.

⁸² VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁸³ Câbi kelimesi vakfiyenin Arapça suretinde geçmektedir. bk. VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136/229.

Osmanlıca suretinde câbi yerine mütevellî kelimesi kullanılmıştır. bk. VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁸⁴ Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılâh ve Tâbirler*, 9.

⁸⁵ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁸⁶ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 99.

⁸⁷ Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılâh ve Tâbirler*, 18.

⁸⁸ Bu bilgiye vakfiyenin Arapça suretinden ulaşılmıştır. Osmanlıca suretinde ise ferraş adında bir görevliden bahsedilmemiştir. bk. VGMA, VKF.d, No. 741, Gömlek No. 136/229.

Muîd	Zeki, salih, talebeye dersini tekrar edebilecek ve imamlık yapabilecek seviyede olmak.
Şeyh	Dini bütün, namuslu, dünyaya meyletmeyen, nasihat edici ve vakfa ait nimetlerin dağıtılması hususunda eli bol olmak.
İmam	İlim ehli, fakih ve hafız olmak.
Müezzin	Namaz vakitlerini bilmek.
Mühellil	İlim ehli olmak.
Bevwap	Salih olmak.
Ambarcı ve Kilerci	Güvenilir ve istikametli olmak.

Vakfiyede nâzır, müderris, muîd, şeyh, imam, müezzin, mühellil, bevwap, ambarcı ve kilerci olmak üzere toplam on görevlide aranan bazı vasıflara yer verilmiştir. Genel olarak bakacak olursak bu kişilerin ihlâşlı, güvenilir, dini bütün ve liyakatli olmaları vâkif tarafından şart koşulmuştur. Vakfın gelirinin rakabe⁸⁹ ve tamirat masrafları çıkıldıktan sonra kalan kısmından görevli maaşları verileceği ifade edilmiştir.

Tablo 3: Vakıf Mürtezikasının (Vakıf Çalışanları) Maaş Dağılımı

Sıra No	Görevi	Sayısı	Nakdî (Akçe) (Günlük)	Ayni (Buğday/ Arpa/ Pirinç) (Aylık/Yıllık)
1.	Müteveli	1	Vakıf gelirinin 1/20'si	
2.	Nâzır	1	20 akçe	
3.	Müderris	1	20 akçe ve Salihler köyünün gelirinin tamamı	
4.	Muîd	1	10 akçe	Yıllık 8 müd buğday ve 6 müd arpa
5.	Talebeler	14	1 akçe ve 2 ekmek	
6.	Şeyh	1	15 akçe	Aylık 1 müd buğday, 1 müd arpa ve ¼ müd pirinç
7.	İmam	1	6 akçe	Yıllık 8 müd buğday, 6 müd arpa ve 3 müd pirinç
8.	Müezzin	2	2 akçe	Yıllık 6 müd buğday
9.	Hafız	29	2 akçe	Yıllık 4 müd buğday
10.	Baş hafız	1	3 akçe	Yıllık 4 müd buğday

⁸⁹ Rakabe, vakfın maddi durumu onarım gerektiren müesseselerinin tamir harcamalarını karşılamaya yetmediği zamanlarda diğer harcama kalemlerinin askıya alınarak önceliğin vakfın onarım masraflarına verilmesini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mefail Hızlı, "Osmanlı Vakıf Sisteminde Rakabe", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Ocak 1994), 53-70.

11.	Mühellil	14	2 akçe	
12.	Nakib	2	2 akçe	
13.	Bevvap	2	2 akçe	
14.	Ferraş	2	2akçe	
15.	Mimar	2	2 akçe	Yıllık 6 müd buğday
16.	Ambarcı	1	2 akçe	Yıllık 6 müd buğday
17.	Kilerci	1	2 akçe	Yıllık 6 müd buğday
18.	Câbî	1	Vakıf gelirinin 1/50'si	
19.	Kâtip	1	5 akçe	Aylık ½ müd buğday ve ½ müd arpa
20.	Ekmekçi	4	2 akçe	
21.	Aşçı	4	2 akçe	
22.	Sirâcî	1	2 akçe	
23.	Bulaşıkçı	1	1 akçe	
24.	Vekilharç	1	5 akçe	
Toplam		89	227 akçe	66 müd buğday, 30 müd arpa, 12 müd pı- rinç

Tabloya göre yirmi dört farklı vazifede toplam seksen dokuz kişi olduğu görülen mürtezika (vakıf çalışanları) vâkıfın kendileri için vakfiyesinde belirlediği miktara göre düzenli olarak maaş alacaktır. Buna göre vakıftan günlük nakdî ve aylık/yıllık aynı olarak tahsis edilen ücretler görevin çeşidine göre değişiklik arz etmiştir. Vakıf görevlilerinin günlük maaşları vakfiyenin Osmanlıca suretinde akçe,⁹⁰ Arapça suretinde ise dirhem⁹¹ üzerinden hesaplanmıştır. Bazı görevlilere, ilaveten aynı olarak aylık ve yıllık verilen erzak için ölçü birimi olarak büyük müd⁹² kullanılmıştır. Vakfın idarecisi olan mütevellî ve tahsildarı olan câbînin maaşı sabit olmayıp vakfın tüm gelirinin belli bir oranı şeklinde belirlenmiştir. Bu oranlar dikkate alındığında mütevellînin aldığı maaşın câbîye göre 2,5 kat olduğu görülmektedir. Yönetici personel arasında olan nâzır ile günlük aynı maaşı alan müderrise, ilave olarak bir köyün geliri

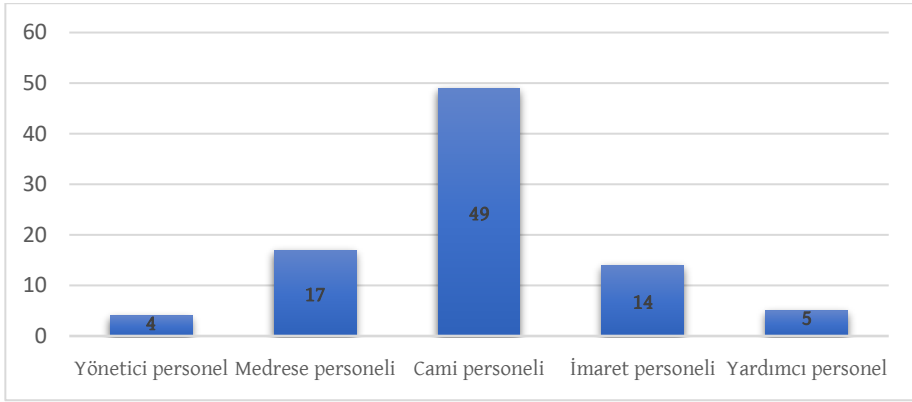
⁹⁰ Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında gümüş sikke, sonraki yüzyıllarda da gümüş para birimi olarak kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Halil Sahillioğlu, "Akçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Aralık 2021).

⁹¹ Genelde İslam Devletleri'nde gümüş para ve ağırlık ölçü birimi olarak kullanılan dirhem, Osmanlı Devleti'nde Arapça olarak kaleme alınmış hukuki nitelikli belgelerde gümüş para için kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Halil Sahillioğlu, "Dirhem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Aralık 2021).

⁹² Bakliyat ve hububat için kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür. Ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Müd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Aralık 2021).

de tahsis edilmiştir. Cami, medrese ve imaret çalışanları arasında en yüksek maaş alan görevlinin müderris olması o dönemdeki müderrislik mesleğinin devlet ve toplum nazarındaki konumunu göstermesi bakımından önemlidir. Bazı görevlilere günlük ücretlerinin yanı sıra buğday, arpa ve pirinçten çeşitli miktarlarda yıllık veya aylık olmak üzere aynı ödeme de yapılırken her bir talebeye günlük iki ekme tahsis edilmiştir. Müteveli ve câbî dışında vakıftan toplamda günlük 227 akçe ve yıllık⁹³ olarak 81.720 akçe nakdî ödeme yapıldığı görülmektedir. Ayrıca toplam 66 müd buğday, 30 müd arpa ve 12 müd pirinç de aynı olarak bazı görevlilere ücret tahsis edilmiştir. Aynı ödemelerde kullanılan tahıl ürünlerinde buğdayın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durum dönemin Osmanlı tarımında ve tüketilen tahıl ürünlerinde daha çok buğdayın tercih edildiğini göstermektedir.

Şekil 2: Vakfiyeye Göre Personel Dağılımı

Vakıf mürtezikas (vakıf çalışanları) idare ve hizmet olmak üzere iki sınıfa ayrılabilir. Buna göre vakfın idari sınıfını müteveli, nâzır, câbî ve kâtibin yer aldığı yönetici personel; hizmet sınıfını ise medrese, cami, imâret ve yardımcı personel oluşturmaktadır. Vakfiyeye göre müderris, muîd ve talebeler⁹⁴ medrese personeline; şeyh, imam, müezzin, hafız, mühellil ve bir bevvap cami personeline; nakib, ambarcı, kilerci, ekmeççi, aşçı, bulaşıkçı, vekilharç ve bir bevvap imaret personeline dahil edilmiştir. Mimarların medrese ve cami çeşmelerinin tamiri için görev alacağı ifade edilmişken ferraş ve sirâcînin görev yerleri belirtilmemiştir. Mimar, ferraş ve sirâcî vakfın tüm kurumlarında çalışabilir elemanlar olabileceği için tarafımızdan yardımcı personel olarak nitelendirilmişlerdir. Camide kırk dokuz, medresede on yedi ve ima-

⁹³ Vakıflarda her ayın otuz gün olarak baz alındığı ve görevli maaşlarının da yıllık üç yüz altmış gün üzerinden ödendiği konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Karataş, *Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*, 132.

⁹⁴ Medresede tahsil gören talebeler de vakıftan maaş aldıkları için mürtezikaya (vakıf çalışanları) dahil edilmiştir.

rette de on dört kişinin vazifelendirildiği görülmektedir (Şekil 2). Görevli sayısı bakımından cami çalışanlarının diğerlerine oranla fazla olması Osmanlı toplumunun maneviyat noktasındaki hassasiyetine işaret etmektedir.

2.5. Vasiyet, Şartlar, Beddua ve Tescil Tarihi

Sultan II. Murad, vakfiyesinde şimdiye kadar beyan ettiği şartların ecdadının vakıflarındaki gibi olduğunu, imaret yıkılırsa vakfın hasılatının fakir ve miskinlere harcanmasını vasiyet etmiştir. Daha sonra diğer vakfiyelerde olduğu gibi vakfını kesin bir şekilde kaydettiğini söylemiş ve vakfın satılmaması, hibe edilmemesi, kiraya verilmemesi ve değiştirilmemesi gibi mevzularda uyarılarda bulunmuştur. Ayrıca vakıfla ilgili geri dönüşün söz konusu olamayacağını, vakfın geçerliliğinin adaletli kadı ve şahitler huzurunda onaylanıp yürürlüğe konulduğunu ifade ettikten sonra bunu ortadan kaldırmaya ve değiştirmeye çalışanlara, işleyişinde ihmalkarlık göstermeye teşebbüs edenlere beddua etmiştir.⁹⁵ Daha sonra Veziriazam Hızır Danişmendoğlu Mehmet Paşa'ya (ö. 843/1440) vakfın tüm işleriyle beraber kaydını teslim ve havale ettiğini açıklamış ve vakfiyeyi değiştirmeye yeltenenlere karşı da uyarı niteliği taşıyan Bakara Suresi'nin 181.⁹⁶ ayetine yer vermiştir: “*fe men beddelehû ba'de mâ semî'ahû fe innemâ ismuhû 'ale'llezîne yübeddilûnehû inna'llâhe semî'un 'alîm.*” Vakfiye tarihi olarak 22 Şevval 833 (14 Temmuz 1430) yazılmıştır.⁹⁷

Sonuç

Osmanlı Devleti bünyesinde vakıf sistemiyle teşekkül etmiş pek çok müessesenin yüzyıllar boyunca hizmet vermesi için tedbirler alınmıştır. Osmanlı padişahları vatandaşlarına hizmet etmek adına yaptıkları hayır kurumlarının giderlerini vakıflarla karşılamışlardır. Klasik dönem padişahları, ilk başkent olma özelliği taşıyan Bursa'nın doğu ve batısında cami, medrese, imaret, hamam, çeşme vb. yapılar inşa ettirerek Bursa'nın kısa zamanda bir şehir silüetine bürünmesini sağlamışlardır.

Siyasi açıdan gösterdiği başarılar, ilmî alanda yaptığı önemli çalışmalar, inşa ettirdiği hayır kurumları ve sahip olduğu güzel hasletlerle ön plana çıkan altıncı Osmanlı hükümdarı Sultan II. Murad, Bursa'nın batı istikametinde cami, medrese ve imareten oluşan bir külliye yaptırmıştır. Külliye birimlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere de vakıf kurdurmuş ve bir de vakfiye yazdırmıştır. Arapça ve Osmanlıca olmak üzere iki sûretine ulaşılan vakfiyeden elde edilen bilgilere göre vakıf elli sekiz adet akara (gelir kaynağı) sahip olup bunlar dükkân, hamam, köy, tarla, divan, tuzla, ark ve yer olmak üzere sekiz çeşitten meydana gelmiştir. Vakfa ait hamam ve

⁹⁵ “...semâvât ve arz dâim oldukça vakf-ı lâzım ve müttafağın 'aleyh oldu şol kimesne ki ibtâl ve tebdiline sa'y ve ihmâl ve tahviline kaşdeyleye Sultân ve vezîr ve kâdî ve emîrden ve Haqq Te'âlâ'nın ve meleklerinin ve cemî'i benî Âdem'in lâneti üzerine olsun.” bk. VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 100.

⁹⁶ “Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işittir, her şeyi bilir.” el-Bakara 2/181.

⁹⁷ VGMA, VKF.d, No. 595, Gömlek No. 93, 100.

dükkânlar Bursa merkezde, köyler ve araziler ise Manyas, Kirmasti, Toyhisar, Bergama, Edremit ve Mihaliç bölgelerinde yer almaktadır. Görevlileri genel olarak güvenilir, dinibütün, takvalı ve işinin ehli kişilerden seçilen vakıf, yirmi dört farklı vazifede toplam seksen dokuz kişilik çalışanıyla dönemin Bursa halkına hizmet etmiştir. Vakıf çalışanlarına günlük nakdî ve bazılarına da ek olarak aylık/yıllık aynı ödemeler yapılmıştır. Aynı ödemelerde ilk sırada buğdayın yer alması dönemin Osmanlı tarımında ve tüketilen tahıl ürünlerinde buğdayın daha çok tercih edildiğini kanıtlar niteliktedir. Vakıf mürtezikası (vakıf çalışanları) yönetici, medrese, cami, imaret ve yardımcı personel olmak üzere beş kategoride ele alınmıştır. Bunlar içinde istihdam edilen kişi sayısının en fazla cami grubuna ait olduğu tespit edilmiştir. Bu durum vakfın ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin maneviyat noktasındaki hassasiyetini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca hizmet sınıfı arasında en çok maaş alan görevlinin müderris olması o dönemde müderrislik mesleğinin devlet ve toplum nazarında yüksek bir mevkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Vakfın görevli sayısı ve onlara günlük, aylık ve yıllık tahsis edilen aynı ve nakdî ücretler düşünüldüğünde 15. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan iyi bir durumda olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada Sultan II. Murad'ın Bursa vakfıesinin değişik yönleriyle bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca vakfıenin tamamı latinize edilmiş ve makalenin son kısmında (Ek 1) verilmiştir. Vakfıeden hareketle birçok araştırmanın da yapılabilmesi mümkün görünmektedir. Söz gelimi vakfa ait köylerin eski ve yeni isimleri tespit edilerek vakfıede yer alan mevkûfâtın tafsilatlı bir şekilde tarif edildiği coğrafi alan başka bir çalışmada ele alınabilir. Ayrıca daha önce üzerinde çalışılmış olan klasik dönem padişahlarının Bursa'daki vakfıyelerinin tümü ile birlikte şekil ve muhteva bakımından karşılaştırmalar yapılarak selatin vakıflarının büyüklüğü ve istihdam gücü hakkında dönemsel kıyaslamaların da üzerinde durulabileceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Acar, Türkan. "Tabhaneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28 (Mayıs 2013), 303-326.
- Âşıkpaşazâde, *Osmanoğullarının Tarihi Tevârîh-i Âl-i Osmân*. haz. M. A. Yekta Saraç - Kemal Yavuz. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2018.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)*. 4 Cilt. İstanbul: Baha Matbası,1972.
- Azamat, Nihat. *II. Murad Devri Kültür Hayatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Başol, Samettin. *Vakfiyelere Göre XV. Yüzyıl Bursa Vakıfları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Baykal, Kazım. *Bursa ve Anıtları*. Bursa: Aysan Matbası, 1950.
- Berki, Ali Himmet. *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilâh ve Tâbirler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1966.
- Berki, Ali Himmet. *Vakıf Hukuku Yazıları*. haz. Hüseyin Çınar. Ankara: VGM Yayınları, 2013.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstilâhatı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1969.
- Cantay, Gönül. *Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Cezar, Mustafa. *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli - Haritalı*. 6 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.
- Çam, Mevlüt vd. *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2020.
- Çiftçi, Cafer. "II. Murad İmâreti". *Sultan II. Murad ve Dönemi*. ed. İsmail Yaşayanlar. 316-332. Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2015.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 33. Basım, 2017.
- Eyice, Semavi. "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 23/1-2 (Şubat 1963), 1-80.
- Gabriel, Albert. *Bir Türk Başkenti Bursa*. haz. Neslihan Er vd. 2 Cilt. Bursa: Osmangazi Belediyesi, ts.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. *Künhü'l-Ahbâr Dördüncü Rûkn Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009.

- Gök, Bilal. "Osmanlı Dönemi'nde Zaviyeli Camiler". *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açından)*. ed. Fikret Karaman vd. 1/687-707. Ankara: İnönü Üniver-sitesi Yayınları, 2018.
- Günay, Hacı Mehmet. "Vakıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Ara-lık 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif>
- Hammer, Baron Joseph Von Purgstall. *Büyük Osmanlı Tarihi*. haz. Mümin Çevik vd. 10 Cilt. İstanbul: Üçdal Hikmet Neşriyat, 1989-1992.
- Hızlı, Mefail. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Hızlı, Mefail. "Bursa'da Selâtin İmâretleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Ocak 2001), 1-30.
- Hızlı, Mefail. "Osmanlı Vakıf Sisteminde Rakabe". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Ocak 1994), 53-70.
- Hoca Sadeddin Efendi. *Tâcü't-Tevârih*. haz. İ. Parmaksızoğlu. 5 Cilt. Ankara: Kültür Ba-kanlığı Yayınları, 3. Basım, 1992.
- İnalcık, Halil. "Murad II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 2 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-ii>
- Kallek, Cengiz. "Müd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Aralık 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mud>
- Kaplanoğlu, Raif. "Tahrir Defterlerine Göre Sultan II. Murad'ın Bursa Vakfı Köyleri". *Sultan II. Murad ve Dönemi*. ed. İsmail Yaşayanlar. 499-539. Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2015.
- Kaplanoğlu, Raif. *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*. İstanbul: Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları, 1996.
- Karataş, Ali İhsan. *Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.
- Kepecioğlu, Kâmil. *Bursa Kütüğü*. haz. Hüseyin Algül vd. 4 Cilt. Bursa: Bursa Kültür A. Ş., 2009.
- Keskin, Yusuf Ziya. "İslam'da Vakıf ve Toplum Açısından Önemi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Haziran 1996), 181-192.
- Köç, Ahmet. "Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit Mukataaları (1530-1641)". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 30/30 (Nisan 2011), 41-72. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000579
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2006.
- Küçüker, Metehan - Can, Ahmet Vecdi. *XV. Yüzyıl Osmanlı Devleti Muhasebe Uygulama-*

- larında Yaşanan Gelişmeler: Muhyeddin Muhammed'in Mecma'ü'l-Kavâ'id Adlı Eseri.* Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Mehmed Neşrî. *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi.* haz. Faik Reşit Unat - Mehmet A. Köymen. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça Türkçe Sözlük.* İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah. *Câmiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481),* haz. Ahmet Ağırakça. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Müslim, Ebül-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Şahîh-i Müslim,* nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374/1955
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Zâviyeler (Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)". *Vakıflar Dergisi* 12/12 (Haziran 1978), 247-269.
- Orbay, Kayhan. "Bursa'da II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 61/2 (Kasım 2011), 293-322.
- Oruç Bey. *Oruç Beğ Tarihi.* haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Çamlıca Basım, 2007.
- Öcalan, Hasan Basri vd. *Bursa Vakfiyeleri I.* Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* 3 Cilt. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Sahillioğlu, Halil. "Dirhem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Erişim 11 Aralık 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dirhem>
- Sahillioğlu, Halil. "Akçe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Erişim 11 Aralık 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akce>
- Şeker, Mehmet. "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 18/1 (Haziran 1993), 1-18.
- Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim 24 Ocak 2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "Sultan İkinci Murad'ın Vasiyetnamesi". *Vakıflar Dergisi* 4/4 (1958), 1-17.
- VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Vakfiye Defterleri, (VKF.d),* No.595, Gömlek No.93.
- VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. *Vakfiye Defterleri, (VKF.d),* No.741, Gömlek No. 136.
- Yılmaz, Yasin. *Örfizâde Vakfi.* Ankara: Semih Ofset Baskı, 2012.
- Yiğit, İlker. "Divan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* (Erişim 24 Ocak 2022). <https://islamansiklopedisi.org.tr/divan--nahiye>

Ekler

EK-1: Sultan II. Murad'ın Bursa Vakfiyesi (Türkçe Metin)⁹⁸

Sultân Murâd Han-ı Sâni bin Sultân Mehmed bin Bâyezîd Han Hazretleri'nin vakfiy-yesidir. Müşârun ileyh Hazretleri'nin Burûsa evkâf idâresinde mahfûz bulunan bir kıt'a vakfiyyesinin sûret-i musaddakası bâ-fermân-ı 'âli kaleme kayd olunarak mezkûr sûrette müstakîl selâtin-i 'izâm hazerât-ı vakfiyyeleri meyânında hıfz olunmuşdur.

15 Receb 325

Bismillâhirrahmânirrahîm

Hamd şol Allah'a ki 'ibâdına ebvâb-ı 'ibâdeti tebyîn ve esbâb-ı sa'âdeti ta'yîn eyledi ve hasene-i mülk ve melik-i cânibî telfîk eden bendesine mebbe' ü me'âdî emrini islâha tevfiğ eyledi ve nefis-i nufûs-ı nâtîka-i sû-i ihtiyârdan tezkiye ve kûb-ı irâdât-dan ve tenkıyye eyledi ve salavât-ı zâkiye ve teslîmât-ı nâmiye seyyid-i 'âlem ve sened-i benî âdem rasûl-i pür-usûl Muhammed Mustafâ salla'llâhu 'aleyhi ve sellem üzerine olsun ki ifâde ve istifâde tarâyıkını ta'lîmde mahmûd ve ibdâ' ve i'âde hağâyıkını tefhîmde mevrûddur ve dahi salavât ü selâm ol âl-i kirâm ve ashâb-ı fihâmı üzerine olsun ki her biri merâtib-i sa'âdetin a'lâsına vâsıl ve mezâhib-i 'ilme'l-yakîn ve 'ayne'l-yakîn ve Hağğa'l-yakînden câdde-i icâdenin inhâsına vusûl ile hâsılardır ve ba'de hâzâ vaqtâ ki dünyâ-i deniyye ve me'vâ-yı beliiye ve merhale-i meniyye olduysa bir dâr-ı nâ-pây-dâr ve çarâre-i ekdârdır ki sâhibi bir gün safâ ve tarâb üzre olması zâhir u âşikârdır. Dârun metâ mâ edhaket min yevmihâ ebket gaden bu'den lehâ min dâr ve ber-dârdır. 'Âmirî gayr-i ma'mûr ve tâlib-i lezzâtı zellâtla ma'mûr ve buhûr-ı müsteheyâtına gâbız olan kişi için yevmü'l-haşr ve'n-nüşûrda veyl ü sübûr mukarrer olduğu kitâb-ı mestûr varağ-ı menşûrda mezkûrdur. Nitekim Hağğ Sübhânehu ve Te'âlâ buyurmuşdur ki, "*fe lâ tegurrannekümü'l-hayâte'd-dünyâ ve lâ yegurranneküm bi'llâhi'l-garûr*" ve dahi sa'îd şol kimsedir ki bu dünyânın mezzâ'a-i 'ukbâ idüğüne âğâh olub tohm-i 'amel ve tâ'ati zirâ'at edüb i'mâr-i nefsesi eşyâ-i ahz talebinde güzer etmeye pes imdî 'âkıl gayr-i gâfil olan kimseye lâyiğ olan oldur ki tâkatı miğdârınca merâtib-i fânî-i 'âcilde zühd ü ihtimâ ve menâsib-i bâkî-i eelde ragbet ü intimâ üzre olub gâribât-ı râyihâtı bâkiyât-ı sâlihâta istibdâl edüb mihnet-âbâd-ı cihândan hüsn-i hâl üzre intikâl eyleye. Bu mezkûr 'abd Hağğ Sübhânehu ve Te'âlâ seyyiâtını hasenâta tebdîl etmek ve habbâs eyleye. Bisât-ı hasenâtı dahv ve ribât-ı seyyiâtı mahv ve çavâ'id-i müberrât-ı bâkiyâtı temhîd ve erkân-ı sadekât-ı câriyâtı teşyîd etmek ile hâsıl olur. Bundan sonra şol kimse ki Hazret-i Melik-i Qâdir 'ağl-i vâfir ve 'adl-i bâhir ve 'avn-i zâhir ve gavs-i zâhir şevket-i 'aliyye-i gâlibe savlet-i kâhire-i sâliyye ile mümtâz edüb südde-i seniyyesini mecma'-i südde-i etrâf ve 'atabe-i 'aliyyesini mağbel-i şifâh-i eşrâf ve râfi'-i a'lâm-ı şerî'at-i şerîfe-i seniyye ve kâmi'-i ahkâm-ı bedî'a-i bid'iyye olmağla ser-efrâz etdüğü Sultânü'l-guzât ve'l-

⁹⁸ Vakfiyenin Osmanlıca tercüme suretinden latinize edilmiştir.

mücâhidîn kâtilü'l-kefere ve'l-müşrikîn Mâlikü Memâlikî'r-Rûm el-müyesser min 'indi'llâhi li-küllü merûm eşref-i menâkıba 'inde ehli'l-besâyir innehu Sultânü'l-guzât ve resse-i kâbiran 'an kâbiri's-Sultân es-Sultân Murâd bin Mehmed Han bin Bâyezîd Han rafe'allâhu Te'âlâ ervâhahüm ve nevvere darîhahüm haķâyık-ı dünyâyı vech-i mezkûr üzre fehmi ve merâfık-ı 'uķbâyı vaf-ı mestûr üzre belediyye'l-farziyye temurru merra's-sehâb mazmûnunca fûruht kudreti ve 'iddet-i mikneti ganîmet bilüb kusûr-ı hayâtını kusûr-ı cennâtle tedârike ĩasd edüb ecdâd-ı 'izâm ve eslâf-ı kirâmında 'âdet-i câriyyeleri üzre envâ'-ı vezâyif-i Islâmiyye ve esnâf-ı letâyif-i en'âmiyye cem' edici vakıflar eyledi. Ol cümle vakf etdikleri evķâfdan biri binâ etdikleri hudûdu ile ma'lûm olan 'imâret-i 'âmireleridir ki dâru's-saltanat-ı ĩadîme olan mahrûse-i Burûsa'da cânib-i ĩurbîsinde Semâviyyîn Mahallesi demekle meşhûre olan mahallede vâķi' olmuşdur ve etrâfında bir zâviye-i şerîfe levâhıķiyle ve bir medrese-i münife tevâbi'ile ve bir latîf bâğ-çe müte'allıķâtiyle binâ edüb vakf eylediler ammâ 'imâret-i mezkûre fakîr ve miskîn ve garîb ve muķm olanları ta'âmlandırmakıyçündür ve medrese-i mezbûre 'ilm-i fıķh tahsîl eyleyüb ifâde ve istifâde ve ta'lîm eyleyen kimseler içündür ve zikrolunan imâret ve medrese için mansıblar ve mürtezıķa ve hizmet eder kimseler ta'yîn eyledi. Mansıblar erbâbiyçün ve rızıklar ashâbiyçün ve hâdimler gallâtını cem' etmek içündür. Bundan sonra İnşâ'llâhu Te'âlâ evķâfından musaķķafât ve ĩurâ zikrolunduğdan sonra tafsîl olunur ammâ cümle musaķķafât-ı mevķûfeden biri babasında ve dedesinin evķâfi altında ve Şehreküstü demekle ma'rûfe mahalle üstündeki hammâm-ı cedîddir. Hadd-i garbîsinde ba'zuhû Habbâz Mestân mülküne ve ba'zuhû Sarı İmam mülküne muttasıldır ve hadd-i ĩıblîsinde ba'zuhû Hacı İskender kıızı mülküne ve ba'zuhû Hacı Hâtûn demekle meşhûre olan Âişe Hâtun mülküne muttasıldır ve hadd-i şarkîsinde 'Âişe Hâtun mülküne muttasıl ba'zuhû hammâm-ı merķumda Bâyi'î Halîl bin Umûr mülküne ve ba'zuhû Sultân Mehmed Han tâbe serâhu vakfa ve ba'zuhû Hacı 'İvâz Paşa vakf eyledikleri dükkânlara muttasıldır ve hadd-i şimâlîsi yine Hacı 'İvâz Paşa vakf etdiği dükkânlardan dörder dükkân muttasıldır ki cânib-i ĩıblîsi nefsi-i hammâm ve şarkîsi bâb-ı nefsi-i hammâm ve garbîsi Hacı Çırâķ Bey'in dükkânları ve şimâlîsi tariķ-i 'âmmdır ve dahi musaķķafâtdan bir ĩıt'a yercegiz ile üç dükkân ki hammâm-ı mezbûrun yanında cânib-i ĩıblîsinde ba'zı Mestân Habbâz mülküne ve ba'zı Begpars tekyesi vakfına muttasıldır ve cânib-i şarkîsi mukaddemâ zikr olunan Çırâķ Bey'in dükkânlarına muttasıldır ve cânib-i şimâlîsi tariķ-i şâri'dir ve cânib-i garbîsi Degirmen arđına muttasıldır ve dahi musaķķafâtdandır hammâm-ı mûmâ ileyhâ cânib-i şarkîsinde vâķi' bir dükkân ki hammâm-ı mezbûr ile yol ve Halîl bin Umûr mülkü ortasında vâķi' olmuşdur ve dahi musaķķafâtdandır on yedi dükkân ki Eyne Bey Subaşı hammâmından aşığa inen yol cânibindedir ol dükkânların ĩıble cânibi hammâm önünde olan âbhâne divâridir ve gündeğusu cânibi dükkânları satan Halîl bin Umûr mülküne muttasıldır ve şimâl cânibi Sevinç Beg oğlu Mehmed mülküne muttasıldır ve günbatısı cânibi tariķ-i 'âmmdır ve dahi musaķķafâtdandır beş dükkân ki zikr olunan on yedi dükkân da ĩarşısındadır. Gündeğusu cânibi tariķ-i 'âmmdır ve ĩıble cânibi 'İvâz ve Halîfe elinde olan vakıf dükkândır ve günbatısı cânibi Tosyaoğlu bâğ-çesine muttasıldır ve şimâl cânibi a'lemü'l-'ulemâ' eş-şeyhü'l-mütebahhirîn ve ekmelü'l-fudalâ-i'r-rashi'l-muhyiddîn Mevlâna şemsü'l-milleti ve'd-dîn merhûm Nûreddîn Hamza

oğlu Mehmed oğlu mülküne muttasıldır ve ammâ vakf eyledikleri köylerdendir asaba-i Manyâs nâhiyesinde olan iki köydür ki birisi Göbel köyü demekle meşhûrdur. Gündoğusu cânibi Gerdek suyu demekle meşhûr ırmaqtır ve günbatısı Alpâgût babası sinorudur ve ible cânibi Seki deresinde Demirci Sandığı'na ve Demirci Sandığı'ndan Gerdek ırmağına değdir ve şimâl cânibi arlı köyü ucuna muttasıldır ve birisi dahi arlı köyüdür ki gündoğusu cânibi Gerdek ırmağıdır ve günbatısı cânibi Cender ucundan Tekûr yoluna ve Tekûr yolundan Göbel köyüne muttasıldır ve şimâl cânibi ılıcıanlı tarlasından Ağapınar köyüne Ağapınar köyünden Göbekler köyüne ve Göbekler köyünden Tekûr yoluna muttasıldır ve dahi vakf etdikleri köylerdendir Kirmastî etrâfında olan köy ki Sâlihler köyü demekle ma'rûfdur. ible cânibi ve gündoğusu cânibi arye-i mezbûre ile Doğancı tîmârı ortasından olan tarîk-i 'amma muttasıldır ve şimâl cânibi anlar demekle meşhûr Hacı Mahmûd tîmârına muttasıldır ve günbatısı cânibi mebnâ ü Kuruvec'a'ya (?)⁹⁹ muttasıldır ve dahi vakf etdikleri köylerdendir Toyhisâr nâhiyesinde olan köyler ki biri Emre köyü demekle ma'rûfedir ki ible cânibi ve gündoğusu cânibi ırk deresine ve şimâl cânibi Oruç Bey'in dengi yanında olan Tâşdan Şeyh Mehmed maberesine ve Şeyh Mehmed maberesinden Ilıca'ya ve Ilıca'dan aradağ'a muttasıldır ve günbatısı cânibi Bereketler deresine muttasıldır. ible cânibi ve gündoğusu cânibi Emre köyüne ve şimâl cânibi aradağ'a ve günbatısı cânibi 'araba yoluna muttasıldır ve biri dahi zikr olunan köy yanında dahi Timûr köyüdür ki ible cânibi ve gündoğusu cânibi Emre deresine ve şimâl cânibi Bereketler köyüne ve Bereketler köyünden dinge muttasıldır ve günbatı cânibi zikr olunan 'araba yoluna muttasıldır ve biri dahi Ayâş arđı ki pirin tarlasıdır hudûdu yerinde ma'lûm olduğıyçün beyâna muhta değildir ve biri dahi Efendi tarlasıdır ve Sarı Zekerıyyâ tarlasıdır ve biri dahi Yenice köyü ki ible cânibi Küçük Hamza pınarına muttasıldır ve gündoğusu cânibi büyük yola muttasıldır ve şimâl cânibi Emîre aryesi arşusuna muttasıldır ve biri dahi adı köyünde olan pirin tarlasıdır hududu ma'lûme olduğıyçün beyâna muhta değildir ve biri dahi Tula köyüdür ki ible cânibi Sinor pınarı ve gündoğusu Ahî Hasan deresine muttasıldır ve şimâl cânibi Şah Melik yazlağına ve günbatısı cânibi Akaovağa muttasıldır ve dahi vakf etdikleri köylerdendir arasu köyü ki ible cânibi aldırım ırmağına muttasıldır ve gündoğusu cânibi arasu'ya muttasıldır ve şimâl cânibi arabürcek yayasına muttasıldır ve günbatısı cânibi Göltaşa muttasıldır ve ol cümleden biri dahi Yenice arđıdır ki ible cânibi tarîk-i şâri'den Erikle'ye muttasıldır ve gündoğusu cânibi Beg tu'cefine (?)¹⁰⁰ muttasıldır ve şimâl cânibi deryaya muttasıldır ve günbatısı cânibi yayaların Armudukuru'na muttasıldır ammâ vakf olunan nefsi Toyhisârın tevâbi'yle hudûdunda ible cânibi Ayazme deresinde Ahi Turca vakfına ve Ahi Turca vakfından Yumruaya ve Yumruaya'dan Bâyezîd deresine ve Bâyezîd deresinden Hüseyin Şeyh depesine ve Hüseyin Şeyh depesinden Yayatürkcük yanındaki alı'ya muttasıldır ve gündoğusu cânibi ulavuz köprüsünden araağa yerine muttasıldır ve şimâl cânibi zikr

olunan Karaağac'dan İdris tarlasına ve İdris tarlasından Qayahızır depesine ve köprüsüne ve Qayahızır depesi ve köprüsünden Çalıburnu deresinden Esmer Beg bağlarına Esmer Beg bağlarından Yayatürkcük yanındaki Çalı'ya muttasıldır ve günbatısı cânibi zikr olunan Yayatürkcük yanındaki Çalı'ya muttasıldır ve ammâ mahrûse-i Bergama'ya muttasıl olan vaqıflardan birisi Tavşanlıq Tuzlası demekle ma'rûf olan tuzladır ki gündeğusu cânibi Yenicehisar'a giden yola muttasıldır ve günbatısı cânibi deryaya muttasıldır ve cenûbu zikr olunan Yenicehisâr tuzlasına muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır Baqar arğı demekle meşhûr ve yer dahi Kesersûn arğı demekle ma'rûf pirinç ekilüb bu iki ırmakla suvarılan yerlerdir ki ol diyârın ahâlî katında ve meşhûrdur beyâna muhtaç değıldir ve dahi vaqf etdikleri köylerdendir mahrûse-i Edremîd etrafında vâqî' olan köylerdir ki cümleden biri Edremîd yanında Manastır dîvânı demekle ma'rûf dîvândır ki kıble cânibi deryaya ve gündeğusu cânibi Selçuk vaqfına ve Selçuk vaqfından çaya ve çaydan Mehmed deresi demekle ma'rûf ve Akkütük'e ve Akkütük'den Oğlanqayası'na Oğlanqayası'ndan Uluziyâret'e muttasıldır ve günbatısı cânibi bi't-tamâm boğaza ve boğazdan Çoraq dîvânına muttasıldır ve Çoraq dîvânının dahi kıble cânibi Kemer dîvânına muttasıldır ve gündeğusu cânibi İsmâil Beg'in tîmârı demekle ma'rûf Eyücek köyüne ve Hatîb Paşa tîmârı demekle ma'rûf olan vaqıf köyüne ve Hüseyin Bey'in tîmârı demekle ma'rûf Çıkırkıcı köyüne muttasıldır ve şimâl cânibi Emîr Hasan köyüne ve deryaya muttasıldır ve günbatısı cânibi bi't-tamâm Kemer dîvânına muttasıldır ve dahi nâhiye-i mezbûrede olan evkâfdan Frenk köyü denilen dîvânın kıble cânibi Terâş köyü yerlerine ve dahi Gökköy dîvânı yerlerine ve dahi Hatîb Paşa tîmârı yerlerine muttasıldır ve gündeğusu cânibi Armudçuk'dan Çınarlı dereye varıncadır ve şimâl cânibi Tomaluçalı dağına muttasıldır ve günbatısı cânib Urca yola ve köprüye ve Sinân Beg'in tîmârı olan yere ve Hatîb Paşa tîmârına muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır Frenk köyü dîvânına müte'allik olan Çamlıca Görende Bey'in yeri denilen yerlerdir ki kıble cânibi ve gündeğusu cânibi ve şimâl cânibi Sinân Beg tîmârına ve günbatısı cânibi Savcı Beg tîmârına ve Hatîb Paşa tîmârına muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır muqaddemâ zikr olunan Frenk köyü dîvânına müte'allik olan bir kıt'a yerdur ki Akçasaz'da Yeniyer demekle ma'rûf ve dört cânibi Hatîb Paşa tîmârına muttasıldır ve dahi vaqf etdileri evkâfdandır Gökköy dîvânı denilen dîvândır Abdal Faqîh'e mensûb olan vaqf ve ebnâ Gökçe Danişmende mensûb olan vaqıflardan mâ'ada ki bu iki vaqıf merhûm ve mağfûrun leh Bâyezîd Han 'aleyhi rahmetü'l-mennân mühr-i şerifi ile mühürlenmişdir. Zikr olunan dîvânda kıble cânibi Kemer dîvânına ve gündeğusu cânibi Yaya tîmârı Nefisköy'e muttasıldır ve şimâl cânibi Hamza Halîfe tîmârına ve Bereketoğlu Bazarlı Beg'in tîmârına ve dahi Yoşca Hızır tîmârına ve Frenk köyü dîvânına muttasıldır ve günbatısı cânibi bi't-tamâm Ağacık tîmârına muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır Kemer dîvânı denilen dîvân ki kıble cânibi bi't-tamâm Melik tîmârına ve gündeğusu cânibi Emîrcikoğlu İskender Bey'in tîmârına ve Mısrî tîmârına ve Gökköye ve Ağacık tîmârına ve Balaban tîmârına ve Çarûk dîvânına muttasıldır ve şimâl cânibi deryaya ve Ali Paşa Bey'in tîmârına ve Uluçay denilen yerden Ercek deresine ve Ercek deresinden Qanûc deresine ve Qanûc deresinden Feslek yoluna ve Feslek yolundan Garîbce meşhede muttasıldır ve dahi vaqf eyledikleri evkâfdandır Belît Eknûk köyünde cümlesi ki kıble cânibi Uluyol'a ve şarq cânibi Hamza

Halife tîmârına ve şimâl cânibi günbatısı cânibi deryaya ve Hamza Halife tîmârına muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır Hâtuneli demekle ma'rûf olan divândır. Gûristân vaqfından gayrı zikr olunan divân bir bağ-çedir. İçinde ağaçlar vardır ve bir kıt'a hâlî yerdir. Hudûdu mahallinde meşhûre olmağın beyâna muhtâc değildir. Dîvân-ı mezbûrun kıble cânibi çaya ve gûndoğusu cânibi Temâşalîk divânına ve Temâşalîk divânından Sarûağaç'a ve Sarûağaç'dan Çınarlu dereye ve Çınarlu dereden Tomaluçalı'ya muttasıldır ve şimâl cânibi dağa ve günbatısı cânibi Eşek Vîrânı demekle ma'rûf Süleymân Bey'in tîmârına ve Ramzanlu demekle ma'rûf Hatîb Paşa tîmârına muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır Manyâs içinde Belûcek Ağaç denilen köydür ki kıble cânibi Kâdî tîmârına ve Hazînedâr köyüne muttasıldır ve gûndoğusu ve şimâl cânibi Merîh ırmağına muttasıldır ve günbatısı cânibi Muhsin deresinde Salûr köyüne muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır. Mîhâlîc nâhiyesinde olan bi't-tamâm Depecik köyü denilen köydür ki kıble cânibi Eksehor'a ve Yemenlû'ye muttasıldır ve günbatısı Kılıç köyüne ve Uluyol'dan Çoru'ya muttasıldır ve şimâl cânibi Yenâme'de¹⁰¹ zikr olunan Çoru'ya muttasıldır ve gûndoğusu cânibi Kadı köyüne muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır Anâhor ırmağına yakın olan Balıklâgû denilen köydür ki kıble cânibi uluyola ve gûndoğusu cânibi pınar üstündeki iki yol cem' olduğu yerden Eyerme deresinden Urumtaşoğlu yerinden Anâhor suyuna muttasıldır ve şimâl cânibi ve günbatısı cânibi Anâhor ırmağından Cingene harabesine ve Cingen harabesinden Karaağaç'a ve Karaağaç'dan Akpınar ve Akpınar'dan uluyola muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri vaqıfdandır. Çalîk Halîl köyü dinilen Umûr Beg'e mensûb olan tarladır ki gûndoğusu cânibi Çınarlı'ya ve Çınarlı'dan Sulupınârı denilmekle ma'rûf olan pınâra ve Sulupınâr'dan Sûmlû demekle ma'rûf olan yere ve Sûmlû yerinden Şa'bânkuzu demekle ma'rûf olan yere muttasıldır ve kıble cânibi Tankara dinilmekle ma'rûf olan köye ve Tankaradan Tekeler pınarı demekle ma'rûf olan yere ve Tekeler pınârından Sûkpınar demekle meşhûr olan pınara ve Sûkpınârden Geyik Şeyh maqberesine ve Geyik Şeyh maqberesinden Yûmlu köyü yerine ve Yûmlu köyünden Kayacık demekle ma'rûf olan yere muttasıldır ve günbatısı cânibi Etmekbıçak (?)¹⁰² kaya demekle ma'rûf olan kayaya ve mezbûr kayadan Âdemkayacığî demekle ma'rûf olan yere ve Âdemkayacığî'nden Kemişdeniz Çalı demekle ma'rûf olan yere ve mezkûr Çalı'dan Çatalkaya demekle ma'rûf olan taş ve Çatalkaya'dan Kirmâstî'den Burûsa'ya giden yola muttasıldır ve şimâl cânibi Tekûr pınârı demekle ma'rûf olan pınara ve Tekûr pınârından Arvâs deresi demekle ma'rûf olan dereye ve Arvâs deresinden Çatakdede denilen dereye muttasıldır ve dahi vaqf etdikleri evkâfdandır Cânâz Vîrânı denilen köydür ki gûndoğusu cânibi Türkmân meşhedi demekle ma'rûf olan maqbereye ve Türkmân meşhedinden zeytûnluk demekle ma'rûf olan yere muttasıldır ve kıble cânibi yılânlık demekle ma'rûf olan yere muttasıldır ve günbatısı cânibi Kânlı yolu demekle ma'rûf olan Ulûbâd'a giden yola muttasıldır ve şimâl cânibi Özbek yolu ile Ulûbâd yolu cem' olduğu yere ve bundan Türkmân meşhedi demekle ma'rûf olan maqbereye muttasıldır. Bu mahalleden

101

102

beyân olunan evkâf-ı vücûh ve esbâb-ı nihâyet buluncaya dek cümle hudûd ve huķûk ve tavâbık ve merâfıkı ile ve zikir olunan köylerin tevâbi' ve muzâfât ve tarlaları ve yapu yapacak yerleri ve o yerleri ve depeleri ve dağları ve bağ-çelerinde dîvârı ve ağaçları ve ormanları ve inişı ve yoķuşu ve dahi dâhil ve hâriç olan cümle haķları ile vaķf eyledi. Bundan sonra vâķıf devleti dâime ve memleketi mahallede olsun tevliyeti kendü nefsiyçün kıldı mâ-dâm ki kayd-ı hayâtda ola ondan sonra mülk de kendü maķâmına ķâim olan evlâd ü evlâd ve ahfâdından olanlara ķaldı. Nesilleri bâķi olduķça el-'ıyâz ü bi'llâhi Te'âlâ nesilleri münķatı' olub asl ve fûru'ları kesdikden sonra emr-i Şer'-i ķavîm-i re'y etdüğü Őey üzre ola ve dahi Şart eyledikleri ki emr-i vaķıfda bir emîn ve mu'temed-i 'aliyye kimse nâzır nasb olunub zikir olunan evkâfı ve galle hâsil olan yerlerini zabt ve tasarruf edüb Őerâit-i mezkûre ve ķavâ'id-i mestûre üzre mesârif ve mühimmâtına sarf eyleye ve dahi Şart eyledi ki medrese-i Őerîfelerinde bir tâhir ve ehl-i taķvâ ve 'ulûm-ı Şer'iyye ve rusûm-ı 'aķliyyeye 'âlim ve hall ü müşkülât def'-i Őubehât etmeğe ķâdir ve rivâyet ve dirâyetde i'timâd olunur bir kimse müderris tertîb oluna ve bir zekî mu'îd-i sâlih tertîb oluna ki yevm-i iŐtigâlde 'ilm-i Şerîf ta'limine meŐgûl olan talebe dersini i'âdeye ķâdir ola ve dahi medresede hâzır olan cemâ'ate ve evķât-ı salavâtda imâmet eyleye ve dahi Şart eylediği birkaç sâlih ehl-i 'ilm ve müŐerri' kimseler medrese-i mezkûre hücrelerinde sâkin olalar ve dahi medrese-i mu'îd olan ve dâniŐmendler ta'tîl günlerinde gayrî günlerde hâzır olalar ve müderris olan kimse 'ulûm-ı müsta'melden hâzır olan tâlib-i 'imlere ders vere ve mu'îd olan kimse ifâde ve istifâdede i'âdeye muhtaç olan mahalli i'âde eyleye. Vaķf eylediği zâviye-i Őerîfelerinde bir mesâlih ehl-i Şer'î pâk-dâmen dünya çörçöpüne meyl eylemez cümle halka nasîhat edici ve zâviye-i mezkûrenin ni'metlerini bezl edici kimse tertîb oluna ve dahi bir ehl-i 'ilm kimseden eylemez (?)¹⁰³ fakîh ve hâfız-ı kelâmu'llâh kimse tertîb oluna ki zâviyede hâzır olan cemâ'ate salavât-ı hamseyi kılıvere ve evķât-ı salavâta 'ilm-i 'âlim iken müezzin tertîb oluna ki cem'-i evķât-ı hamsede ezân okuya ve dahi zâviye-i mezbûrede otuz hâfız ve mücevvid kimseler her gün vaķt-i subhda hâzır olub Őur'ân-ı Kerîm ve Őur'ân-ı 'Azîm'den otuz cüzünden her bir mushafa baķub sür'at ve ta'cîl etmeyüb tecvîd ve tertîlle bir cüzü okuyalar ve dahi Şart eylediği ehl-i 'ilmiden on dörder nefer kimse tertîb olunub zâviye-i mezbûrda her sabâh hâzır olub cema'atiyle zikir ü tehîl edüb yetmiş bin kerre (lâ ilâhe illa'llâh) diyeler her biri beş bin kerre lâ ilâhe illa'llâh diye ve sevâbını vâķıf-ı müŐârün ileyh Murâd Han Hazretleri'nin rûh-u Őerîfine hibe edeler. Zikir olunandan her birisi ta'yîn olunan vazifesini terk eylemeye illâ meger mâni'-i Şer'iyyeden ötürü ola ve dahi Şart eyledi ki iki naķîb tertîb oluna ki 'imâret-i umûruna ķâim olalar ve iki sâlih bevvâb ta'yîn oluna birisi zâviyede ve biri medresede sâkin olalar ve hidmet için istihdâma lâyıık iki ferrâŐ ta'yîn ola ve iki mi'mâr ta'yîn oluna ki zâviye-i mezbûre ve medrese-i mezkûrenin vaķf-ı müŐârün ileyha getürdüğü çeŐmelerin ta'mîr ve termîmine ķâim olalar ve iki emîn ve iki müstaķîm hâzin ta'yîn oluna. 'imâretde olan ta'âm ve gayrını hıfz eyleye birine anbârcı ve birine kilârcı denilir ve dahi bir kâtib ta'yîn oluna ki 'imârete dâhil ve hâriç olanın ķalîl ve kesîrini yaza ve

dahi 'imâret-i mezbûrenin bir hâdimi ola ki ona vekîl-i harc denilür. Yenilen ve içilen nesnelere levâzım ve mühimmâtını hâzır eyleye ve dahi 'imâret-i mezbûrede dört ekmekçi ve dört açıcı tertîb oluna. Ta'yîn olunan hizmetleri üzerine kâim olalar ve dahi şart eyledi ki evkâf-ı mezkûre envâ'-i istiğlâl olunub hâsıl olan mahsûlden ol vâkıfın raqâbesine ve usûl ve meremmâtına muhtâc olduğu miqdâr sarf oluna ondan sonra cümle mahsûlün 'ösrünün nısfı mütevellîye verile ve nâzıra her gün yigirmi akçe verile ve şeyhe on beş akçe verile ve her ay bir müd buğdây ve bir müd arpa ve bir müd pirincden rub'u verile ve müderrisine her gün yigirmi akçe verile ve yukarıda hudûdu ile beyân olunan Sâlihler_köyünün cümle mahsûlü verile ve mu'ide her gün on akçe verile sekiz i'âdesinden ötrü ve iki akçe emânetden ötürü ve dahi her sene sekiz müd buğdây ve altı müd arpa verile ve imâma her gün altı akçe ve her sene sekiz müd buğdây ve altı müd arpa ve üç müd pirinç verile ve iki müezzin yevmî ikişer akçe ve her sene altışar müd buğdây verile ve hücrelerde sâkin olan talebeye her birisine iki akçe ve her gün iki etmek verile ve eczâ-i şerîf tilâvet eden kırraya her gün iki akçe ve her sene dört müd buğdây verile ve reisine üç akçe verile zikru'llâh eyleyenlerin on dört kimsenin her birine ikişer akçe verile ve iki nakîbden her birine ikişer yevmî akçe verile ve iki bevâbdan her birine iki akçe verile ve iki mi'mâra dört akçe verile ve kilârcıya ve anbârcıya iki akçe verile ve kilârcı ile anbârcıya her sene altışar müd buğdây verile ve dahi mütevellîye cem'î mahsûlâtın 'ösründen beşde biri verile ve dahi kâtibe her gün beş akçe ve her ay yarım müd buğdây ve yarım müd arpa verile ve dahi vekîl-i harca her gün beş akçe verile ve dahi açıcı ile ekmekçiye ikişer akçe verile ve dahi çerâğa hizmet iden kimseye iki akçe verile ve dahi 'imâret çanaklarını yuyana bir akçe verile ve zikr olunan buğdây ve pirinç ve arpa müdd-i kebîrle verile ve dahi bundan sonra şart eyledi ki 'azl ve nasb emri ve ta'âm tertibi ve ekmek ve et ne miqdâr olacağı addolunan et'imenin ta'yîni ol maqâm-ı mübârekde olan hüddâm-ı mâbeyninde sofrâ bûzarı demekle meşhûr olan kimse elinde ola vesâir müteârif olan 'âdet ve mühimmât mütevellî yedinde ola ve her gün iki kerre ta'âm bişe ve her hâzır olan ganî ve fakîre ve mukîm ve müsâfire ecdâd-ı 'izâmının nevvera'llâhu merâkıdehüm 'imâretinde mu'tâd olunan üslûb üzere it'âm oluna ve dahi ta'âm üzerine ba'zen helvalar ve yemişler ziyâde oluna ve cum'a gecesı ve namâz gecesı ve berât ve kadîr ve ramazân gecelerinde ve bayram gecelerinde mütevellî ve kayyım ve şeyh re'y etdüğü üzere ola ve dahi şart eylediği mansıbdâ olan kimse hizmetinde kâim ve ta'yîn olunan hizmete murâ'î ve dâim olduğca azl olunmaya. Eger hizmetinde el-'iyâz ü bi'llâhi te'âlâ i'râz edüb yüz çevirirse mütevellî evvel 'azl etmeyüb ve nasîhat ede zecr ve men' eyleye ve def'a-i sâniyyede dahi terk eder ise yine nasîhat ede zecr ve men' eyleye ammâ 'azl eylemeye. Eger bununla dahi nasîhat-pezir olmayub hevesine tâbî' olursa 'azl eyleye. Ondan sonra 'azl eyleye ve dahi şart eyledi ki bu mezkûrâtın sonra müsâfirîn ve merkepleri hizmetinde emr-i re'y-i mütevellîye müfevvezdir ve-yâhûd mütevellî maqâmına kâim olan kimseye müfevvezdir. Bu mahalle gelinceye dek zikr olunan şart-ı vâkıf revveha'llâhü te'âlâ rûhahû ve nevvere dârihahû 'ibâret-i sarîhaları ile iltizâm edüb zikr etdikleri ve redd-i zikr buyurmadiıkları şurût abâ ve ecdâd-ı 'izâmının revveha'llâhü te'âlâ ervâhahüm evkâfında zikr olunan minvâller üzredir ve eger 'imâret el-'iyâzü bi'llâhi te'âlâ yıkılıub bir vechle i'âdesi mümkün olmasa evkâfın mahsûlü fuqarâ-i mesâkine

sarf oluna. Bu zikir olunan evkâfı vaqf-ı sahîh-i şer'î ve habs-i sarîh-i mer'î ve tasadduq-ı müseccil-i kat'î ve tesbîl-i mu'teber-i marzî ve vaqf-ı bet ü betâtle vaqf eyledi. Şol tarîkle ki satılmaya ve kimseye hibe olunmaya ve bir ahde temlik olunmaya ve asla tebdîl ve tağyîr olunmaya ve bir seneden ziyâde icâreye verilmeye ve senede birkaç kerre 'ağd-i icâre tecdîd olunmaya ve Haqq Sübhânehû ve Te'âlâ 'arz ve sükkânına vâris olunmaya dek ki hayru'l-vârisîndir kimse vâris kılmayalar. Ondan sonra vâkıf-ı müşârun ileyh lâ-zâlet râyât-ı saltanâta fi'l-hâfîkayn hâfîkâ ve 'âyât-ı seyf ve sinâne bi'l-feth ve'n-nasr nâtîka-i evkâf mezkûre-i tafsîl-i mezbûre üzre vezîr-i a'zâm ve müşîr-i efhâm hazretlerine Hızır Danişmendoğlu Koca Mehmed Paşa Hazretleri'ne cemî-i umûru ve kıyûd u mesâlihi ile zabtını teslîm ve tefvîz eylediler. Bundan sonra rucû' edüb evkâf-ı mezkûre lüzûmu olmamağla mülkiyete döndürmek istediklerinde vezîr-i müfevvezle vâkıf-ı mezkûrun eimme-i müctehidîneden rıdvânu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'ın re'y edenlerin kıavli üzre lüzûmu da'vâ edüb husûs-ı merķûmu Sultân ve vezîri 'atebe-i 'aliyye ve südde-i seniyyelerinde kıâdî olub vakfiyye-i mestûre evvelinin sağ cânibinde hattı ile imzâ eden kimseye ahsena'llâhü te'âlâ 'avâkıbehû 'arz etdikleri vaqf-ı mezbûrun sıhhât ve lüzûmuna hükm eyleyüb şerâitini hâvî tescîl ile tescîl edüb ve vaqfa hâkim ve tescîline 'udûl ve sikâtden nice kimse işhâd edüb semâvât ve arz dâim olduqca vaqf-ı lâzım ve müttafaqun 'aleyh oldu şol kimse ki ibtâl ve tebdîline sa'y ve ihmâl ve tahvîline kıasdeyleye Sultân ve vezîr ve kıâdî ve emîrden ve Haqq Te'âlâ'nın ve meleklerinin ve cemî'î benî Âdem'in lâneti üzerine olsun. Kıâla'llâhü Te'âlâ *fe men beddelehû ba'de mâ semî'ahû feinnemâ ismuhû 'ale'llezîne yübeddîlûnehû inna'llâhe semî'un 'alîm*. Bu mezkûrâtın cemî'ine târih ve işhâd ve tahrîr sekiz yüz otuz üç senesinin şevvâlinin yigirmi ikinci gününde vâkı' olmuşdur.

Sultan II. Murad's Bursa Waqfiyya

Extended Summary

With the waqf system, many charitable institutions have been made throughout history in the Islamic geography and offered to the service of humanity. With the Ottoman Empire, the last representative of Islamic culture and civilization, this system developed further and reached its zenith. In Bursa, which was the first capital city, the sultans of the establishment period contributed to the development of the city by having kulliyes built in which waqf works such as mosques, madrasahs, imarets, tombs, hammâms and fountains are located. Thanks to the waqfiyyas they had written, they made their waqfs official. These documents, which have a rich content, contain important information about the waqf's founder and the waqf works, employees and their salaries, the income sources of the waqf, the old names of some places, the language and style used, in short the social, cultural, economic and religious life of the period to which the waqf belongs.

The sixth Ottoman sultan, Sultan II. Murad made a name for himself with his charitable works as well as politically and scientifically. He had a kulliye named after his built in Bursa, had a waqf established to meet the needs of the kulliye units and had his waqfiyya written which gave this waqf a legal qualification. In this article the Ottoman translation of the waqfiyya of the mosque, madrasah and imaret that Sultan II. Murad had built in Bursa Muradiye District was translated into today's language and analyzed from different aspects and tried to illuminate the period to which the waqf belonged. The original of the waqf certificate, which has two copies, one in Arabic (22 Shawwal 833 / 14 July 1430) and one in Ottoman (15 Rajab 1325/24 August 1907), registered in the Archives of the General Directorate of Waqfs, could not be reached. In the study, the Arabic version of the waqfiyya was also used, and its differences in form and content were mentioned.

The waqfiyya started with "Basmala", continued with praise to Allah (c.c.) and salat and salutations to the Hz. Prophet (s.a.v.) and his companions. The importance of the hereafter life is explained with ayats and hadiths and the necessity of doing good deeds and hasenât is emphasized. Later praises and prayers were made for the founder of the waqf, Sultan Murad Han with some of his prominent features. Sultan II. Murad explained that he had his imaret built in the Semâviyyîn District in the west of Bursa to feed the poor, needy travelers and residents, and that he had his madrasah built for those who studied and taught the science of fiqh. Then, in order to meet the needs of these charitable institutions the places and surroundings of the shops, hammâms, villages and lands mentioned in the waqfiyya were described in detail. Accordingly, while the hammâms, and shops belonging to the waqf are located in the center of Bursa, the villages and lands are gathered in six regions: Kirmasti, Manyas, Bergama, Toyhisar, Mihaliç and Edremit. While the location of the akarât-ı mevkûfa (income sources of the waqf), the borders of the vast majority of

which are described in the north, south, southwest, southeast and qibla directions, the properties, shops, villages, roads, gardens, timars, mountains, rivers, streams, bridges, etc. around them were used. The waqf has a total of fifty-eight income sources, including twenty-six shops, thirteen villages, five divans and fields, four places, three arks, a saltpan and a hammâm. With the income obtained from these places, the needs of the waqf were met and the salaries of the waqf employees were paid.

Sultan II. Murad explained in detail the people he would assign for the imâret, mosque and madrasah he had built, the qualifications he sought in them, their fields of duty and the number of them, and the daily in currency and monthly/yearly in goods salaries he allocated for them. While akçe was used as the currency unit in daily salaries, müdd was used as the unit of measurement for in goods salaries. In general, waqf employees, who are required to be sincere, pious, reliable and qualified, can be evaluated in five categories: administrator, madrasah, mosque, imaret and auxiliary personnel. Forty-nine people in the mosque, seventeen in the madrasah, fourteen in the imaret, eighty-nine in total has been commissioned. In terms of the number of attendants, it is noteworthy that the mosque workers are more than the others. This situation indicates the sensitivity of the Ottoman society in terms of worship. The fact that the person with the highest salary among the waqf employees is mudarris is important in terms of showing the position of the mudarris of at that time. Apart from the trustees and the câbi, a total of 227 akçes per day and 81,720 akçes per year were paid in cash from the waqf, while a total of 66 müdd of wheat, 30 müdd of barley and 12 müdd of rice were allocated to some officials in addition to these salaries. The fact that wheat ranks first in in goods payments proves that wheat was preferred more in Ottoman agriculture and consumed grain products. In addition, considering the rich income sources of the waqf, the number of employees and the salaries allocated to them, it is understood that the Ottoman Empire was in a good economic situation in the second quarter of the 15th century.

Sultan II. Murad In the last part of waqfiyya, he willed that if the imâret was destroyed, the waqf income would be spent on the poor and needy. He warned the waqf not to be sold, donated, rented or changed, and cursed those who act contrary to this, try to change the waqfiyya and show negligence in their duties. Finally, he announced that he had transferred all the affairs of the waqf to the Grandvizier Hızır Danişmendoğlu Mehmet Pasha (d. 843/1440) and the date was recorded as 22 Shawwal 833 (14 July 1430). It was stated that the validity of the waqf was confirmed in the presence of just witnesses, but the names of the witnesses were not included in both copies of the waqfiyya.

Keywords: Islamic History, Ottoman Empire, Bursa, Waqf, Waqfiyya, II. Murad.